

Teknik ve Estetik Açından Kur'an Öğretme ve Okumaya Dair Bazı Gözlem ve Görüşler

Yusuf ALEMDAR*

Özet

Bu çalışmada ele alınan mevzunun iki yönü vardır. Birincisi "Kur'an öğretme", ikincisi de "Kur'an okuma" meselesidir. Bu itibarla makale konusu, iki alt başlık hâlinde incelenmiştir. Bunlar, "Kur'an öğretim yöntemleri" ile "Kur'an okuma teknikleri"dir. Çalışmanın ilk bölümünde Kur'an okumayı öğrenmek durumunda olan her yaş grubundan insana ama özellikle ilköğretim okulu çağındaki öğrencilere en sağlıklı biçimde nasıl Kur'an öğretileceği üzerinde durulmuştur. Öte yandan makalenin ikinci bölümünde ise, kendisini bir ölçüde yetiştirmiş; dolayısıyla Kur'an okuma noktasında belli bir aşamaya gelmiş kişilerin, profesyonel anlamda hangi teknik ve estetik kurallara uyması gerektiği anlatılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kur'an, Eğitim-Öğretim, Okuma-Okutma, Hoca, Talebe, Usûl.

Abstract

The subject matter studied here has two aspects. The first one is 'teaching the Qur'an', and the second is 'reading the Qur'an'. For this reason, the subject matter of the article has been examined under two headings. These are 'teaching methods of the Qur'an' and 'reading techniques of the Qur'an'. In the first part of the study, how to teach the Qur'an to people who wish to learn to read the Qur'an at all ages but especially students at the age of primary school, in the most efficient way has been emphasized. On the other hand, in the second part of the article, which techniques and esthetics rules the one who has reached to a certain level in reading the Qur'an should employ within the professional frame have been defined.

Key Words: Qur'an, Education-Teaching, Reading-Recitation, Teacher/Lecturer, Student, Method.

* Dr., Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Görevlisi, Sivas
(alemdar@cumhuriyet.edu.tr).

GİRİŞ

"Kur'an Kıraati/Tilâveti" ekseninde düşünülmesi gereken bu çalışmanın ana dayanağı, yazarın müşahede ve tespitleridir. Bu sebeple makaleye 'gözlem yazısı' demek daha doğru olur. Zira bu çalışma; müellifin Kur'an Kursu öğreticiliği, İmam-Hatiplik, lise öğretmenliği ve nihayet öğretim görevliliğinde geçen 20 (yirmi) yılı aşkın ve tamamen Kur'an'la bağlantılı iş yaşamı boyunca edindiği meslekî tecrübelerin ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Buna ayrıca onun, tahsil hayatında kazandığı bilgi birikimi ile fahrî olarak yaptığı hizmetlerin deneyimleri de eklenince, makalenin bir 'uygulama eseri' olduğu daha iyi fark edilecektir.

Makalenin isminden de anlaşılacağı üzere, bu çalışmada ele alınan konunun iki boyutu vardır. Bu doğrultuda mevzunun iki bölüme ayrılması uygun görülmüştür.

Birinci bölümü oluşturan ve "Kur'an okumayı öğretme metodları"ni yeniden gündeme getirmeyi amaçlayan bu bahsin odağında 'Kur'an hocası' bulunmaktadır. Fakat burada asıl hedef kitle, çocuk yaşta denilebilecek öğrenciler olacaktır. Gerçi Kur'an okumayı öğrenmenin yaşı yoktur ve olmamalıdır. Ancak yine de 'her şey vaktinde olmalıdır' ilkesinden hareketle, istisnalar - şimdilik- hariç tutuldu¹. Dolayısıyla bu bölümde; henüz Kur'an okumasını bilmeyen, hatta Kur'an Alfabeti'nden dahi haberi olmayan ve genellikle çocukluk dönemlerini yaşayan ilköğretim okulu seviyesindeki öğrencilere Kur'an okumayı nasıl öğretmek gerektiği anlatılmaktadır.

İkinci bölümü meydana getiren ve "Kur'an okuma usûlleri"ni tekrar hatırlatma mahiyetinde olan bu bahsin merkezinde ise 'Kur'an okuyucusu' yer almaktadır. Ama burada kast edilen *kârî'*, sıradan bir okuyucu değil; aksine bir hayli zamandır Kur'an okuyan, hatta okutan, bir şekilde bu işin içinde bulunan uzman ya da o yola girmiş olan kişilerdir. Gerçekte her dereceden Kur'an okuyucusu bu çalışmadan istifade edebilir. Ancak bu yazı kaleme alınırken, daha ziyade Kur'an hocalığı yapan veya profesyonel düzeyde Kur'an okuyucusu niteliği(ni) taşıyan kişiler göz önünde bulundurulmuştur. İşte, bir manada yazarın meslektaşısı sayılabilecek bu insanların, Kur'an okurken nelere dikkat etmesi lâzım geldiği hususu da bu bölümde incelenmektedir.

Böylesi bir konuya hassasiyet gösterildiğine göre, ortada bir sıkıntı, hatta sorunlar yumağı var demektir ve bu yadsınamaz. Ni-

¹ 'Yetişkinlere Kur'an okumayı öğretme' meselesi, bağımsız araştırmaya konu olabilecek çapta apayrı ve önemli bir konudur.

tekim öyle olduğu içindir ki, bu makaleyi yazma düşüncesi hâsıl oldu. Kur'an öğretimi noktasında gözlemlenen bazı problemler özet hâlinde şöyle sıralanabilir:

Buradaki muhatap kitle, Türkiye halkıdır. Bu örnek baz alınarak söylemek gerekirse; bu toplum, dinî refleksleri (çeşitli düzeylerde) olan bir yapıya sahiptir. Buna paralel olarak Kur'an'a karşı da (aynı oranda) duyarlık göstermektedir. O nedenle kendileri bil-mese dahi, çoğunluk itibarıyla vatandaş, çocuğunun bu İlâhî Kitab'ı okumayı öğrenmesini istemektedir. Ama -çok arzu etmelerine rağmen- şartlar gereği bu insanlardan bazıları bunu hiç gerçekleştirememekte, bazıları da ideal anlamda bunu yerine getirememektedirler. Bu işi gerektiği gibi yapan kesim ise, -ne yazık ki- azınlığı teşkil etmektedir. Bunlara söylenecek bir şey yok. Ancak birinci grup, zaten -zorunlu olarak- bu çalışmanın kapsamı dışında kalmaktadır. Sonuçta burada bizi ilgilendiren, -şu veya bu şekilde- Kur'an okumayı öğrenme ve öğretme durumunda olanlar ile bundan sonra bu yola girecek olan ve belki de ekseriyeti oluşturan tabakadır.

Sözün burasında iki büyük problemle karşılaşıldığından bahsetmek icap eder. Onlar da, çocukların ehliyetsiz kişilerin elinde yetişmeleri ve insanların ileri yaşlarda Kur'an öğrenmeye başlamalarıdır.

Âdet olduğu üzere; ülke insanının, yavrularına Kur'an okumasını öğretmek bağlamında en çok başvurduğu yol, -okulların uzun denilebilecek yaz tatiline girdiği dönemlerde- onları mahallelerindeki cami/mescidlerde açılan 'yaz kursları'na göndermeleridir². Açıkçası, -çok basit ve pratik bir çıkış yolu olması hasebiyle- geniş halk kitleleri, en fazla bunu kullanmaktadır. Bundan başka, Kur'an okumasını bilen ebeveynlerin, bizzat kendilerinin bunu çocuklarına öğretmeleri; yoksa komşularından bu işi az-çok bilen birilerine onları havale etmeleri de diğer çareler olarak milletin aklına gelmektedir. Buna karşın, liyakat ve dirayet sahibi ehil hocalara teslim edilen çocuk sayısı ise -maalesef- azınlıkta kalmaktadır.

Kur'an öğreniminde -tıpkı sanat eğitiminde olduğu gibi- ciddi-yet ve disiplin çok önemlidir. Oysa, özellikle yukarıda belirtilen koşul ve ortamlarda yetiştirilmeye çalışılan çocuklar adına bunu söylemek imkânsız denilebilir. Zira bilebildiğimiz kadarıyla, kurumsal olmayan yerlerdeki Kur'an öğretiminde gelişigüzellik, neredeyse hâkim vaziyettedir. Nitekim buralarda plân-program yok, zaman

² "Pek çok yetişkin, çocukluğundaki bu cami öğretimi ile yetinmektedir." (Beyza Bilgin, *Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi*, Gün Yayınları, Ankara 2007, s. 134.)

mefhumu yok; kısaca çoğu şey, yerli-yerince yapılmamaktadır. Hâl böyle olunca; bir çocuk senelerce yaz kurslarına ve farklı hocalara devam ediyor da, bir türlü Kur'an okuma safhasına geçemiyor; geçse dahi bir hatmi yıllarca bitirmeye muvaffak olamıyor. Sonuçta halk arasındaki bir tekerleme tam da yerini buluyor: "Bizim oğlan *Binâ*³ okur, döner döner yine okur." İlgisizlik ya da umursamazlık sebebiyle çocuk, her seferinde Elif Cüzü'nden okumaya başlıyor, - ne gariptir ki- ufacak kitapçığı bitirmeden okullar açılıyor. Ertesi sene çocuk Elif-Bâ'ya tekrar baştan başlatılıyor, okullar açılıncaya dek o küçük risaleyi yine bitiremiyor. Derken çocuk bıkip-usanıyor; neticede o, ya bu işin peşini bırakıyor ya da ana-baba zoruyla oraya gidip-gelmeyi (iş olsun diye) öylesine sürdürüyor. Belki bir süre sonra çocuk bunu oyuna bile dönüştürebiliyor ve orası onun için - âdeta- arkadaşlarıyla buluşma ve hoş vakit geçirme yeri oluyor⁴. Kaldı ki çoğu ebeveyn, bilhassa anneler -ne acıdır ki- çocuklarını başlarından savmak için onları o tür yer ve hocalara gönderiyor⁵.

Diğer bir husus ise, hoca değişimidir. Bu da, ya ailelerin ika-metgâh değiştirmesi veya hocaların (nakil/tayinle) görev yeri değişikliği yahut hocanın veliler tarafından beğenilmemesi gibi gerekçelerle ortaya çıkmaktadır. Hangi nedenle olursa olsun; Kur'an öğreniminde sık sık hoca değiştirilmesi, genellikle sakıncalı görülmekte ve tavsiye edilmemektedir. Çünkü böylesi değişikliklerin olumsuz etkileri, özellikle öğrenciler üzerinde daha fazla görülmektedir. Bunların en mühimleri ise; öğretim yöntemi ile okuyuş tekniğinin değişmesi ve zaman kaybına yol açmasıdır. Her iki durum da, Kur'an öğrenimini tamamen engellemese dahi -en azından- geciktiren, eğitimde birtakım aksaklıklara zemin hazırlayan önemli faktörlerdir.

Son olarak ileri yaşlarda Kur'an öğrenme meselesine gelince, bu da mahzurlu görülmektedir. Eğer şartlar müsait, imkânlar da elveriyorsa çocuklar olabildiğince erken yaşlarda Kur'an okumasını öğrenmeye yönlendirilmelidir. Zira -yukarıda vurgulandığı gibi, bir

³ Burada geçen '*Binâ*' kelimesi, klâsik tarzda okutulan Arapça derslerinde tâkip edilen eserlerden Sarf İlmi'ne mahsus bir kavâid kitabının adıdır.

⁴ Nitekim bu olay, 2006 Yılı'nda vizyona giren senarist Yüksel Aksu yönetimindeki *Dondurmam Gaymak* Filmi'nde sahneye yansıtılarak çok komik biçimde dramati-ze edilmiştir.

⁵ Yaz Kursları'na çeşitli açılardan yaklaşan şu makalelere bkz. Nazif Yılmaz, "**Yaz Kur'an Kurslarında Verimliliğin Artırılması**", *Hikmete Çağrı Yaratın Rabbinin Adıyla Oku*, İstanbul Müftülüğü Kültür Yayınları, sy. 2, y. 2007, TDV Yayınları, İstanbul 2007, s. 87-90; Kadriye Avcı Erdemli, "**Yaz Kurslarında Verilen Kur'an Eğitiminde Anne ve Babaya Düşen Görevler**", *ay.e.*, s. 91-93; Emine Arslan, "**Camiler Çocuklarla Coşacak**", *ay.e.*, s. 94-96.

sanat eğitimi misali- bu işin inceliklerini kavramak, ağız kırılmasını temin etmek, hafıza gücünden faydalanmak gibi bazı avantajları dolayısıyla veliler, çocuklarını, mümkünse sabi denecek aşamada Kur'an'la tanıştırmalıdır. Çünkü yaş itibariyle belli safhadan sonra Kur'an okumayı öğrenme konusunda bazı şeyleri kavratmak, belleğe yerleştirmek ve ağızın onlara yatkınlığını sağlamak çok güç, hatta olanaksız gözükmektedir.

Fakat yine de bu konuda şahsa özel mazeretlerle geç kalmış olanlara bir sözümlerimiz olmadığı gibi, onları Kur'an öğrenmekten alıkoyacak hâlimiz ve hakkımız da yoktur. Aksine bu teşvik edilmelidir. Ancak bu merhaledeki kişilere Kur'an öğretme durumunda olanlar, onlar hakkında fazla iddia taşımamalı; bu hususta, 'ne kadar becerilebilirse o kadar kârdır ve iyidir' mantığıyla hareket edilmelidir. Zira birtakım şeyleri, belli yaşın üzerindeki istenilen manada öğretmek; bazen zor, bazen de imkânsız gibidir. Kur'an öğretme makamında bulunanlar, bu noktayı hatırdan uzak tutmamalıdır. İşlerini yaparken buna özen göstermelidirler. Yoksa ürkütücü, soğutucu ve caydırıcı olabilirler.

I. KUR'AN ÖĞRETİM YÖNTEMLERİ

A- Kur'an Ne Zaman ve Kimden Öğrenilmelidir?

Çocuklarına Kur'an-ı Kerim okumasını öğretmek isteyen idealist anne-babalar, bu konuda iki açıdan hassas davranmalıdırlar.

Ebeveynlerin hassasiyet gösterecekleri birinci nokta, evlatlarına Kur'an-ı Kerim öğretmeye olabildiğince erken yaşlarda başlamalarıdır. Çünkü Kur'an öğreniminin kendine hâs birtakım özellikleri vardır ki, bunlar ancak çok küçük yaşlarda kapılabilir, kavranabilir.

İkinci hassasiyet noktası ise, çocuklar için Kur'an öğreticisi seçme meselesidir ki, anne-babalar bu hususta da çok dikkatli olmalıdırlar. Zira pürüzlü kalıptan pürüzsüz ürün ortaya çıkmayacağı gibi⁶, düzgün Kur'an okumayı beceremeyen kişilerin de güzel Kur'an okuyucuları yetiştirmeleri beklenemez.

Çocuk yaştaki kişilerin taklit yetenekleri çok güçlüdür. Bu özellik iyi değerlendirilirse güzel verimler elde edilir ama (bozuk ağız gibi) çirkin örneklerle beslenirse, o zaman da kötü sonuçların ortaya çıkması kaçınılmaz olur. Gerçek şu ki; çoğu ebeveyn, vaktinde birilerinin kurbanı olmuşlardır. Şimdi de onlardan, çocuklarını bizzat kendilerinin veya başkalarının kurbanı etmemeleri beklenir.

⁶ Şu öz-deyiş bu gerçeği çok veciz bir şekilde betimlemektedir: "Kem âlâtan kemâlât olmaz (=kötü enstrümanlardan/âletlerden mükemmel eserler doğmaz)."

Bu cümleden olarak; bazı büyükler sabi denecek yaştaki çocuklara -biraz dinî hamaset duygularıyla, biraz da gösteriş amaçlı dürtülerle- Sübhâneke, Fatiha gibi birtakım kısa namaz dua ve surelerini kendi bildikleri ve okudukları tarzda ezberlettirmektedirler. Bu gayret, ilk bakışta hoş görülüp masum karşılanabilir. Ama bunun şöyle bir sakıncası vardır: Bu şahıslar, çocukluk devrelerinde (ana-baba usulü) belledikleri bol hatalı ezberleri, ileriki yaşlarında bir türlü düzeltememektedirler. Bu işi meslek edinen bizlerin de en fazla zorlandıkları nokta, bunları tashih etmeye çalışmak olmaktadır. Bundan dolayı anne-babalar, çocuklarına Kur'an öğretmeye çok erken yaşlarda başlamalıdır. Ama bu konuda ehil olmayan ebeveynlerin, evlâdına Kur'an öğretmeye kalkışmaları ya da çocuklarını liyakatsiz kişilere göndermeleri, sonradan -telâfisi zor veya imkânsız- bazı olumsuzluklara neden olacağı için sağlıklı bir yol değildir.

Bu yöndeki strateji şu olmalıdır: Ebeveyn özverili olmalı ve evlâdı için düzgün okuyuşa sahip en kaliteli Kur'an hocasını arayıp bulmalıdır. Bu kendilerinden biriye, başka yere gitmeden sorun kolaylıkla halledilebilir. Ancak değilse; uzak-yakın, yatılı-gündüzlü, ücretli-ücretsiz fark etmez; bazı şeylere katlanarak, fedakârlık yaparak -Kur'an'ı en sıhhatli biçimde öğretmek adına- çocuk o kişiye/yere teslim edilmelidir. Kaldı ki, bundan sonraki aşamada sorumluluk hocaya düşmektedir.

B- Kur'an Hocası Öğrenciye Nasıl Yaklaşmalıdır?

Kendisine emanet edilen çocuklara Kur'an öğretmekle yükümlü olan hoca, henüz çok şeyin farkında olmayan bu yavrulara öncelikle ana-baba şefkatiyle yaklaşmalıdır. Bu bağlamda o, onlara kesinlikle kaba ifade ve çirkin hareketlerde bulunmamalı, onlara karşı örnek bir kişilik sergilemelidir.

Hoca işe Kur'ân-ı Kerîm'in nasıl bir kitap olduğunu tanıtmakla ve onu sevdirmekle başlamalıdır. Bu çerçevede; onu öğrenmenin, okumanın, dinlemenin, ezberlemenin faziletlerinden, buyruk ve yasaklarına uymanın lüzumundan bahsetmeli; dolayısıyla onların anlayacağı bir dille onlara temel bir Kur'an bilinci aşılmalıdır.

Ardından Kur'an ahlâkına sahip olmanın erdeminden bahsederek, başta Resûlullah olmak üzere bu güzelliği taşıyan büyük insanlardan örnekler vermeli; kendisi de bunu söz ve davranışlarıyla onlara göstermelidir ki, çocuklar onu sevebilsin ve ona güvenip gönülden bağlanabilsinler.

Hoca herhangi bir öğrencisine Kur'an öğretmeye başlarken onu çok iyi tanımalıdır. Onun bu alandaki kabiliyet derecesini, ağız yapısını, ses rengini ve genişliğini, hafıza gücünü, Kur'an'a olan

İlgisini vs. saptamalıdır. Hoca bu bilgileri sadece kendine saklamamalı, aynı zamanda onları ebeveyn ve talebe ile paylaşmalıdır. Dahası, hoca bu konuda yol gösterici olmalıdır. Sözelimi; Kur'an okuma konusunda yeteneğini gördüğü ve istikbal vaad edeceğini umduğu öğrencilerin velilerini bundan haberdar etmeli, gerekirse onun daha iyi imkân ve şartlarda okumasına ve bu sahada kendisini yetiştirmesine öncülük etmelidir. İyi Kur'an okuyan insanların sayıca yetersiz olduğu bir dönemde bu tür rehberliklere şiddetle ihtiyaç vardır.

Bu doğrultuda Kur'an hocası, talebesinin ses aralığının müzikal olarak hangi oktavlarda seyrettiğini iyi gözlemlemelidir. Bunu kendisi yapamıyorsa, müzik eğitimi olan birisine mutlaka yaptırmalıdır. Bu kapsamda ona, pes mi yoksa tiz perdeden mi daha iyi okuyabileceğini söylemeli, hatta onu yönlendirmelidir. Ayrıca ona, becerebildiği kadarıyla şan eğitimi vermek suretiyle onun bu yönünün gelişmesine yardımcı olmalıdır. Aynı şekilde hoca, müzikal açıdan onun sesinin hangi makamlara daha elverişli olduğunu da belirlemeli ve yine bunu ona söylemelidir ki, o da kendisini, yaratılış itibarıyla yatkın olduğu makamlarda yetiştirensin ve -en azından- bir ya da birkaç makamın uzmanı olsun.

Ses yapısı, kişinin ilerideki yorum tarzını oluşturacaktır. O nedenle, bu yöndeki farkındalık ne kadar erken başlarsa o denli iyi olur ve güzel sonuçlar alınır. Eğer bu fark edilme ve ettirme işi yapılmazsa ve kişi yönlendirilmezse; hem pek çok potansiyel değer yok olur, hem de birçok yetenek ömür boyu hep mukallit olarak kalmaya mahkûm olur. Hâlbuki küçük yaşlarda bunlar değerlendirilirse, çoğu kimse belli seviyeden sonra rahatlıkla kendi ekolünü oluşturmaya başlayabilir. Aksi takdirde o, hep başkalarını taklitle yetinen pek çok insandan biri olur⁷.

Son olarak, her hocanın bilgi birikimi ve meslekî tecrübesi farklıdır ve sınırlıdır. Bu yüzden hoca, belli bir aşamaya getirdiği yetenekli öğrencilerini, kendisinin yetersiz kaldığı noktada daha üstün, ilmi düzeyi daha yüksek ve iş deneyimi daha fazla olduğunu bildiği hocalara yönlendirmeli; hatta velilerle görüşüp bizzat onlarla

⁷ Sanatta taklit, belli aşamaya kadar hoş görülür ve buna "taklit dönemi" denir. Bunun süresi, kişiden kişiye değişir ama mutlaka bir bitiş noktası olmalıdır. Nitekim 'büyük' diye nitelenen çoğu sanatçının bir taklit devresi vardır ve bu yadrganmaz. Sözüm ona, sanatını hep birilerini taklitle ortaya koymaya çalışan ve bir türlü 'kendî' olamayan kimseler, "mukallitlik"ten öteye gidemezler ve kendilerini gerçek bir sanatçı olarak kamuoyuna kabul ettiremezler. Bu söylenenler, Kur'an tilâveti için de geçerlidir. Devamlı başkalarını taklitle yetinenler, kendilerini 'güzel Kur'an okuyucusu' zannetseler bile, onların hakiki "kurrâ"dan sayılmadıkları erbabinca malûmdur.

birlikte bu çocukları onlara teslim etmelidir. Bu davranış, o hocanın değerini düşürmez aksine yüceltir. Bu yolla daha ehil ve daha nitelikli hocalara ve yerlere gönderilen çocuklar, sadece o hoca veya müesseselerin değil, tam tersine ve doğrudan kendinin de eseri olacaktır. Çünkü iyi bir şey vesile olan, onu fiilen yapmışçasına manevî kazanç elde eder⁸. Bunu gurur meselesi yapmadan teşvik etmek, Kur'an adına geleceğe iyi bir yatırımdır.

C- İlk Kur'an Dersleri Nasıl Verilmelidir?

Geleneksel Kur'an eğitiminde işe, Elif-Bâ ya da Elif Cüzü denilen küçük kitaplardan başlanır. Çok değişik türleri⁹ olan bu kitapçıklardan hangisinin takip edileceği önemli değildir. Zira bu yolda bütün maharet hocaya aittir. Dolayısıyla ibtidâî seviyede Kur'an öğrenmek için kendisine gelen öğrencilere, hocanın, münasip gördüğü Kur'an alfabesi eşliğinde şunları yaptırması uygun olacaktır:

Hoca Kur'an talebesine harfleri öğretirken, onun, Latin harfleri yardımıyla onları bellemesine kesinlikle izin vermemelidir. Dahası, belli aşamaya kadar da sözkonusu Elif Cüz'lerinden birini kullanmasına müsaade etmemelidir.

İlk etapta hoca, harflerin şekillerini tahtaya tek tek yazmalı; peşinden bunların ne olduklarını, yani onların adlarını doğru bir telaffuzla söylemelidir. Hocanın ardından talebe, harf sırasına göre bunları telaffuz etmek suretiyle ezberlemelidir. Öğrenci, hocanın hattı ve ağzından -hem şekil hem de isim olarak- tüm harfleri diline ve hafızasına nakşedinceye kadar bunlar yazılmalı, tekrar tekrar okunmalı ve okutturulmalıdır.

Harflerin ayrı ayrı tanındığından emin olmanın ardından, yine aynı yöntemle hoca, bu kez onların harekeli biçimlerini ve okunuşlarını talebeye öğretmelidir. Bütün harfler üç harekeyi aldığına nasıl bir yazılı görüntü ve sözlü ifadeye büründüğünü, hoca yine onları sırayla birer birer tahtaya yazarak ve önce kendisi telaffuz ederek, peşinden de öğrencinin tekrar etmesini sağlayarak belletmelidir.

⁸ "Kim güzel bir işe aracılık ederse, ona, onun sevabından bir pay vardır; kim de kötü bir işe aracılık ederse ona da onun günahından bir pay vardır. Allah, her şeye gücü yetendir." (4/Nisâ, 85); "Hayra delâlet eden kimse, onu bizzat işlemiş gibidir." (Muhammed b. İsa b. Sevre, *Sünenü't-Tirmizî*, c. V, Çağrı Yayınları, İstanbul 1992, s. 41-42, 39. K./14. B., Hd.no: 2670-2673.)

⁹ Bu hususta biz; çeşitli yayınevleri tarafından çok sayıda baskısı yapılan Ali Haydar'ın *Kur'ân-ı Kerim Elifbâsı* ile Hüseyin Kutlu'nun nefis hattıyla yazılan ve Damla Yayınları (İstanbul) arasında çıkan *Kur'an Öğreniyorum* adlı Elif Cüzü'nü, bu işi yaptıracak hoca efendilere/hanımlara tavsiye ediyoruz.

Harflerin normal harekeli şekillerinden sonra, sıra onların tenvinli hallerine gelmelidir. Bu defa hoca harfleri tahtaya yine tek tek yazarak ama bu kez iki üstün, iki esre ve iki ötrelerini koyarak, bunları talebeye telaffuz ettirme (hepsinin üç nunlama biçimini sesli olarak gösterme) metoduyla öğretmelidir.

Harflerin hem normal hem de tenvinli hareketlerinden sonra, bir de bunların çeker halleri aynı yol izlenerek öğretilmelidir. Bu sefer harfler, med işaretleri; yani onların, aldıkları üç hareketin çekiyor olması durumundaki yazılışları ve okunuşları yine hem hat, hem de telaffuz yöntemiyle öğrenciye tanıtılmalıdır.

Hoca nezaretinde yapılacak telaffuz alıştırmalarıyla harflerin med'li okunuşları da öğrenci tarafından kavrandıktan sonra, harflerin yekdiğeriyle birleştirilmesi merhalesine geçilmelidir. Bu safhada önce cezm işaretiyle, sonra da şedde ile bir harfin başka bir harfle kaynaşması hâlinde nasıl okunacağı öğretilmelidir. Diğer bir anlatımla; harflerin, her iki durumda sakın okunuşları; yani cezimli iken bir defa, şeddeli iken de iki defa (çarpıtılarak/vurdurularak) okunacağı hususu, yazılı ve sözlü olarak verilecek bol örneklerle talebenin zihnine yerleştirilmelidir.

Bu süreçte kolaylık olsun ve zamandan tasarruf sağlansın diye; harflerin bağımsız formları, Alfabe'ye ilk başlangıçta toplu olarak kalıcı ve düzgün bir şekilde tahtaya/kartona/kâğıda resmedilebilir. Sonradan bahisler değiştikçe bunların üst ve altlarında yer alan önceki konuya ait işaretler silinip, yerlerine, o gün işlenecek yeni konunun işaretleri konulabilir¹⁰.

Elif-Bâ'nın başlangıç kısmı; bir taraftan yazılmak, diğer taraftan ifade kalıplarına dökülmek suretiyle; yani eş-güdümlü olarak uygulamalı biçimde hoca tarafından öğrenciye sağlıklı bir şekilde öğretilmenin ardından, kitapçığın bundan sonraki kısımlarına geçilmelidir. Kelime ve cümle örneklerinden oluşan bu bahisler, artık bu aşamada talebeye ödev olarak verilmeli ve onun, bunları ders olarak hazırlaması sağlanmalıdır. Hoca, her öğrencinin zekâsına, çalışma azmine ve başarı performansına göre öğrencilerine takdir ettiği her bir ödevi -hiçbir konuyu atlamaksızın- bizzat kendisi ders olarak dinlemelidir. Bu esnada hoca, dikkatinden hiçbir şeyi kaçırmamalı; kendisine ders okunurken yapılan hata ve yanlışları düzeltmeden asla geçmemelidir.

Mübtedî konumundaki talebeye hem kitabet, hem kıraat (yani, bir nevi meşk) usûlüyle harfler ile onların aldığı şekiller ve birbirle-

¹⁰ Kur'an öğreticisi makamında olan kişinin, hüsn-i hattan/kaligrafiden anlaması ve yazısının güzel olması, arzu edilen bir durumdur.

riyle kaynaşarak okunuşları, tıpkı ta'lim çalışmalarını andıran alıştırmalarla tatbikî biçimde öğretildikten ve Elif Cüzü'nün kalan kısımları da aynı özen içerisinde tamamen bitirildikten sonra iş, Kur'an'ı ele almaya gelir. Ki, bu kadar uzun uzadıya anlatılan program, en fazla iki hafta sürmeli ve Elif-Bâ'ya başlayan bir öğrenci en geç 15 gün içinde ilk Kur'an-ı Kerim hatmine geçmelidir. Bu zaman aşılırsa işin ciddiyeti kalmaz.

Aynı disiplin içinde sürdürülmesi arzu edilen Kur'an-ı Kerim hatminin belli bir yerine gelinceye dek, öteden beri âdet olduğu üzere Sübhâneke'den başlanıp Fâtiha'dan devam ederek ezberletilen namaz dua ve sureleri, kesinlikle öğrenciye ezberletmeye kalkışılmamalıdır. Bunları talebeye ezberletmeye ancak hatmin belli bir dilimine, örneğin; Nisa ya da En'âm Suresi'ne geldiği bir anda veya okuma düzeyinin bir hayli ilerlediği bir noktada başlatılmalıdır. Eğer bundan önce bunların ezberine geçilirse, şu iki yanlışın birinin gündeme gelmesi kaçınılmaz olacaktır: Öğrenci Kur'an'ı doğru-düzgün okumayı henüz tam olarak beceremediği için, bu kısa dua ve sureleri de yanlış okuyup ezberleyecektir veya hepten zorlandığı için bunları Lâtin harfleriyle yazılımlarından çalışıp öğrenecektir. İster kekeleyerek ve birçok hatayı içerecek biçimde Arapça orijinalinden okuyarak, isterse Türkçe imlâsından çalışarak bunları ezberlesin; her hâlükârda çocuk bunları bol galatlı olarak kafasına yerleştirecektir. Doğrusu, her iki hâlin sakıncaları fazladır ve ileride bunun telâfisi ya çok güç olacak yahut hiç olmayacaktır. Hele de Arapça bir metnin Türkçe imlâ ile belenmesi tam bir felâkettir. Zira iki dilin harf ve telaffuzunun birbiriyle ne denli uyduğu herkesin malûmudur¹¹.

O halde yapılması gereken şey, çocuğun gelecekteki hayatında -her zaman ve her yerde okuyacak olması hasebiyle- âdeta kendinin ayrılmaz bir parçası olacak bu dua ve surelerin, onun Kur'an okumayı iyice geliştirmesinden sonra ona ezberlettirilmesidir. O da şöyle olmalıdır: Başlangıç aşamasındaki Kur'an talebesine verilecek ezber ödevi, hoca tarafından birkaç kez okunmalıdır. Sonra aynı yeri, Arapça metninden birkaç defa da öğrenci okumalıdır. Tabii bu sırada hoca onun yanlışlarını düzeltmelidir. Daha sonra bu ezber, kısa parçacıklara bölünmek suretiyle önce hoca, ardından talebe

¹¹ Burada dile getirilen ve yapılması beklenen Kur'an öğretim tekniklerinin Yaz kurslarında, normal Kur'an kurslarında ve özel olarak verilen/alınan Kur'an derslerinde gerçekleştirilebilecek hususlar olduğu bilinmelidir. Bunların dışında kalan öğretim kurumlarında, sözgelişi İlköğretim okullarında görülen Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi derslerinde öğrencilere namaz duaları ve sureleri ezberlet(tir)ilirken bu yöntemlerin uygulanamayacağı, izahtan varestedir.

okuyarak birkaç tekrar daha yapılmalıdır. Böylece artık o dua ve surenin telaffuz şekli çocuğun belleğinde yer eder. Zaten öğrenci, hocası ile bu tarz bir çalışma ortamına girerse; sonrasında o, kendi başına aynı yolu takip ederek verilen ödevi ezberler. Neticede ya hiç ya da çok az hata ile o ödevini hocaya sunacak hâle gelir. Kaldı ki, bu ön-çalışma, -metne olan yabancılık giderildiği için- ezberleme işini de bir hayli kolaylaştırır.

D- Tecvîd Kuralları Ne Zaman ve Nasıl Öğretilmelidir?

Küçük yaşlarda ve Kur'an okumaya henüz başlamış vaziyetteki çocuklara, Tecvîd kaideleri kesinlikle öğretilmemelidir. Bundan kasıt, Tecvîd bilgilerinin salt teorik düzeyde, meselâ; Bâbu Medd-i Tabîî, Izhâr, Sekte vs. ele alınıp, bu konuların tek tek ders anlatır gibi öğrencilere öğretilmesi yoluna gidilmemelidir. Zira o seviyedeki çocuklara Tecvîd nazariyatını öğretmeye kalkışmak hem kuru bir emek, hem de vakit israfıdır. Çünkü bunlar her daim unutulmaya yüz tutan mevzulardır. O halde bu bilgiler, pratik içinde belletilmelidir. Yani, kuralın adı ve içeriği belirtilmeden ve fazla ayrıntıya girmeden, işte yavrum; şu iki harf yan yana geldiğinde şöyle okunur, şu işareti gördüğünde şu şekilde çek, şuna rastladığında böyle yap gibi uygulamalarla bu kaidelerden çocuk yalnızca haberdar edilir. Açıkçası çocuk, Kur'an'ı hatmetme eşliğinde bu tür okuma tekniklerini kalıp olarak kapmalıdır.

Kur'an'la yeni yeni ünsiyet kurmaya, ona ısınmaya çalışan çocuk yaştaki bir öğrenciye, telaffuz biçimi olarak yerleşen bu kaideler, ancak belli aşamadan sonra öğretilmelidir. Bir diğer ifadeyle; Tecvîd dersleri, Kur'an talebesine -bizim öngörümüze göre- en erken, ilk hatmi bitirdikten sonra verilmeye başlanmalıdır. Böylece, Kur'an okurken tatbikî olarak zihnine/ağızına kalıp hâlinde yer etmiş bulunan bu nazariyat, çocukta yerini bilgi malzemesine bırakır ve kalıcı olur.

Söylediklerimizi basit bir örnekle açıklamaya çalışırsak şunu diyebiliriz: Pratik dil eğitiminde, sözgelimi bizler; kendi anadilimizi önce konuşma biçimi ve anlaşma aracı olarak sökmüşüz, sonra da onun dilbilgisi kurallarını okullarda öğrenmişizdir. Aynı şekilde, yabancı ülkelerde bir vesileyle bulunan çocuklar da, önce o ülkenin dilini anadili gibi öğrenmiş ama daha sonra, gerçekte bir yabancı dili öğrendiklerinin ayırına varmışlardır. Bilahare onlar, gerek görürlerse konuşmakta oldukları ama filolojik ve gramatik inceliklerine vâkıf olmadıkları bu lisanların teorik yönlerini de teknik bilgi olarak öğrenebilirler. İşte bizim söylediğimiz de buna benzer bir şeydir: Önce hangi pozisyonun nasıl okunacağını belletmek, sonra da zihne/ağıza kalıp olarak yerleşen bu telaffuz şeklinin ne olduğu-

nun, niçin böyle yapıldığının sebebini, bilimsel dayanağını açıklamak; yani Tecvîd İlmî'ni öğretmek. Aslında işin özü de budur.

E- Hâfızlık Yaptırmaya Ne Zaman Başlanmalıdır?

Kur'ân-ı Kerîm'i hıfz etmek, herkese nasip olmayacak çok özel bir durumdur¹². Fakat bazen bilinçsizlik, özentî veya daha başka gerekçelerle buna sıradan bir işmiş gibi yaklaşılmaktadır¹³. Bu itibarla, öğrenciler hafızlığa başlatılırken ve hafızlık yaptırılırken birçok yanlış uygulama örneklerine rastlanmaktadır.

Tanık olunan ve duyulan birtakım aksaklıkları gidermek için, öncelikle kendisine hafızlık yaptırılacak şahsın çok iyi seçilmesi lüzumu vardır. Burada esas alınacak ölçüler şunlar olmalıdır:

Hafız adayı, ne çok küçük ve ne de çok ilerlemiş bir yaş sınırında olmalıdır. Bir kişiye Kur'ân-ı Kerîm'i ezberletmenin en ideal devresi, temyiz çağını doldurmuş ve ergenlik dönemini aşmamış olma aralığıdır. Yani o kişi, 7 yaşından küçük ve 18 yaşından büyük olmamalıdır. Bu yaş aralığından önce veya sonra da hafızlık yapıp bitirilebilir. Nitekim bunun örnekleri çoktur. Ancak biz burada, en sağlıklı ve verimli olanı bildirme gayreti içindeyiz.

Hafızlıkla ilgili geleneksel anlayış göstermiştir ki, belirtilen safhada yapılan hıfz, hem kuvvetli olmakta, hem de vakit kaybına yol açmamaktadır. Bir başka ifadeyle; bu yaş sınırları(nın) dışına çıkıldığında, Kur'an ezberi hem zayıf olmakta, hem de uzun bir süreye yayılmaktadır. Buna göre; yeteri kadar sağlam olmayan hıfz, çabucak unutulmaya yüz tutar. Fazla zaman alan Kur'an ezberleme işi de, gereksiz yere ömürden birkaç sene harcatır ki, bu; bir yandan hayatın diğer işlerinin aksamasına yol açar, öte yandan insanda üşengeçlik meydana getirir. Bu ise, umumiyetle o kişilerin hafızlığı tamamlamadan bırakmalarına, bitirseler bile çoğu defa bunu pekiştirmek için tekrar etmeye (=haslama yapmaya) yanaşmamalarına sebep olmaktadır. Sonuçta bunların hepsi, yapana da yaptırana da eziyet veren kötü neticelerdir. Kısaca, ilgili herkese yazık edilmektedir.

Hafızlığa başlatılacak talebe, Kur'an'ı yüzünden okumayı çok düzgün ve işlek hâle getirmiş olmalıdır. Aksi takdirde ezberleri yapmada hem zorlanır, hem de çok galata düşer. Her iki durum da,

¹² Taberânî ve Beyhakî'den rivayet edilen bir Hadis'te şöyle buyrulmaktadır: "Ümmetimin en şereflipleri, Kur'an'ı hafızalarında taşıyanlardır." (Muhammed el-Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ*, c. I, Beyrut 1408/1988, s. 129, Hd.no: 370.)

¹³ "Çocuğun maddî, manevî kapasitesi hesaba katılmadan özentî veya ideal olarak (hafızlığa çalıştırılmasına yönelik) yapılan zorlamalar yanlış sonuçlar verebilmektedir." (Bilgin, *a.g.e.*, s. 135.)

hoş netice vermemektedir. Açıkçası, ezberlemede zahmet çekilmesi yine zaman kaybına neden olacaktır. Bol hatalı ezberleme ise, telâfisi çok zor yeni çabalara girişilmesi demektir. Bu da, sonradan çokça düzeltme ve güçlendirme çalışmasını gerektirecek bir hâldir.

Kur'an okumayı öğreten hoca -yukarıda bir vesileyle belirtildiği gibi- eğer kendisi hafız değil ve/veya hafızlık yaptırma deneyimine sahip değilse, öğrencisini bu alanda kurumsallaşmış kurslara, ya da tecrübeli hocalara göndermesi çok isabetli olur. Veliler de bu hususta duyarlı olmalıdır. Hafızlık gibi ciddî bir uğraşı, sıradan kişiler eline bırakmamalıdır.

Kur'ân-ı Kerîm'i baştan sona ezberleme işi bir yıldan az, üç yıldan fazla sürmemelidir. Bu zamandan az olursa, onun hakkı verilmemiş; dolayısıyla zafiyet ve yanlış dolu bir hafızlık yapılmış olur. Bu vaktin aşılması durumunda ise, hafızlığı bitirmeden bırakma olayının yaşanması kuvvetle muhtemeldir. Hıfz tamamlansa bile -çekilen sıkıntılarının psikolojik etkisiyle- Kur'an'a bir daha bakılmayacağı¹⁴; iyimser bir yaklaşımla, onu tashih etmeye ve sağlamlaştırılmaya çalışılmayacağı güçlü bir olasılıktır. O bakımdan 1-3 sene arası bir zaman dilimi, hafızlık için makul süre olarak kabul edilmelidir¹⁵.

¹⁴ Bu tür "zorlamalar itici etkiler yapabilmekte, tam tersi duyguları harekete geçirebilmektedir." Buna dair somut bir ifade örneği şudur: "Öyle yıldım ki, şimdi hiç Kur'an okumuyorum." (Bilgin, a.g.e., s. 136.)

¹⁵ Dört, iki ve hatta bir ayda hafızlık yaptırılabilceğine dair son günlerde gündeme gelen bir haberi ihtiyatla karşıladığımızı belirtmeliyiz. Doğrusu bu gayret bizde, bir deneme-yanılma metodunun uygulama aşamasında olduğu izlenimini uyardır. Nitekim bunun henüz yerleşmiş, kökleşmiş bir durum olmadığını ilgili kişi de beyan etmektedir. Ayrıca, aynı şahsın açıklamalarında yer aldığı gibi, hafızlık diye lanse edilen şey, salt hamlığı/çığlığı gidermektir; bunun üstüne/üzerine 2 yıl kadar günü-birlik sıkı bir çalışmayla haslamayı/tekrarı öneren bizzat kendisidir. Dolayısıyla bu hesaba göre, yine bizim öngördüğümüz zaman dilimi sözkonusu olmaktadır. Kaldı ki, hafızlık süresini daha aza indirmeye yönelik bu tür girişimler ve gelişmeler, bizleri de fazlasıyla sevindirir. Ama bir şey olunlaşmadan, istikrara kavuşmadan, kesinlik kazanmadan; yani ispat/kanıtlanma safhasına gelmeden onun hakkında bir iddiada bulunmanın, bilimsel açıdan uygun olmadığını da düşünmeden edemiyoruz. Bu da takdir edilmesi gereken bir husustur. (Sözü edilen haberin medyada çıkan ayrıntısı için bkz. www.diyaneforum.com adlı internet sitesi.)

Ancak şu örnekte olduğu gibi; Trabzon İli, Of İlçesi Müftülüğü'ne bağlı bazı Kur'an kurslarında bilgisayar destekli olarak yapıldığından haberdar olduğumuz -pilot uygulamayı andıran- toplu hafızlık çalışmalarını ise takdire karşıyor, destekliyor. Zira gözlemlediğimiz kadarıyla; bu yolla elde edilen/kazanılan hafızlık, emsallerine göre daha düzgün, daha pişkin oluyor ve daha kısa sürede tamamlanıyor.

Hafızlık yapma aşamasındaki Kur'an öğrencileri, çok zarurî hâllerle karşılaşmadıkça, hoca ve Mushaf değiştirme yoluna başvurmamaları gerekir. Bunlar göz-ardı edilmeyecek iki meseledir. Hoca değişimi, yöntem ve kıraat/okuyuş tarzı değişimine yol açar. Ve kişi bir bocalama geçirme dönemine girer ki, en azından hafızlıkta bir duraksama/aksama ve vakit kaybına sebebiyet verir. Mushaf değiştirme ise, hafızada bir denge bozukluğuna veya bir kafa karışıklığına neden olur. Şöyle ki, Kur'an metninin tümünü ezberleyenler, onu sadece lafız olarak değil, suret olarak da belleklerine nakşederler. Böylelikle; satırların, ayetlerin, sayfaların ve surelerin başlama ve bitiş noktaları beyne resmedilir. Dolayısıyla hafız-ı Kelâmîlar, örneğin; ezberden Kur'an okurken, o yeri, tıpkı bir Mushaf'a bakarak yüzüne okurcasına zihinlerinden takip ederler. O yüzden Kur'an talebesi, hafızlığın başlangıcından bitimine değin hep aynı Mushaf¹⁶'ı kullanırsa, ezber okumalarında metni hafızasından izlemede zorluk çekmez¹⁷.

II. KUR'AN OKUMA TEKNİKLERİ

A- Sistematik Kur'an Okumaları Nasıl Olmalıdır?

Öncelikle her müslümanın bir Kur'an saati olması lâzımdır. Çünkü inanan insan, aynı zamanda Kur'an âşığı ve bağlısı bir kişidir¹⁸. O bakımdan mü'min, dünya ve âhiret işlerini dengeli biçimde yürütmelidir¹⁹. Bu aradâ, özel yaşamında Kur'an'a önemli bir yer ayırmalıdır. Bu bağlamda o, hayatı boyunca Kur'an'ı belli bir disiplin içinde öğrenme, okuma, anlama ve yaşama eğitimini aksatmadan yürütmelidir. Öyle ki, ömrünün bir safhasına kadar Kur'an'a yönelik bireysel öğrenim süreci geçiren müslümandan, bu aşamadan sonra bunu ailece sürdürme periyoduna sokması beklenir. Söz gelişi; mü'mince bir hayat yaşamayı ideal edinen biri, güne Kur'an'la girmeli ve günü Kur'an'la bitirmelidir. Bu kapsamda o,

¹⁶ Bu konuda biz; Diyânet İşleri Başkanlığı'nın Hacı Hasan Rıza Hattı ile, Türkiye Diyânet Vakfı'nın da Hâfız Osman Hattı ile yayınladığı Kur'an-ı Kerim'leri, hafızlık çalışması yapan öğrencilere tavsiye ediyoruz. Çünkü bu Mushaf'lar, hem yazısı güzel, hem de baskısı kaliteli olduğu için okumayı oldukça kolaylaştırmaktadır. Ayrıca yazılım hatası bulunmadığından, güvenilirlikleri noktasında hiçbir şüphe barındırmamaktadırlar.

¹⁷ Hafızlık müessesesini farklı açılardan inceleyen şu çalışmalara bkz. Nihat Temel, "Nasıl Hâfız Olunur Nasıl Hâfız Ölüdür?", *Hikmete Çağrı Yaratan Rabbinin Adıyla Oku*, İstanbul Müftülüğü Kültür Yayınları, sy. 2, y. 2007, TDV Yayınları, İstanbul 2007, s. 58-62; Mustafa Büyükdinç, "Hâfızlık", *ay.e.*, s. 66-69.

¹⁸ "Allah'ın ipine (=Kur'an'a) toptan sınıksı sarılın, onu asla bırakmayın ve birbirinizle ayrılığa düşmeyin!" (2/Bakara, 103.)

¹⁹ Allah bunu bize Kur'an'da bir dua vesilesiyle şöyle öğretmektedir: "Rabbimiz; bize Dünya'da da iyilik/güzellik ver, Âhiret'te de iyilik/güzellik ver ve bizi Cehennem ateşinden koru!" (2/Bakara, 201.)

sabahın ilk vakitlerinde bir miktar Kur'an okuyarak gününü başlatmalı; akşamın/gecenin bir vaktinde yine bir miktar Kur'an okuyarak gününü tamamlamalıdır. Ve bunu, -kendisi için yapacağı bir program çerçevesinde- sistematik biçimde sürdürmelidir. Ki bu, aynı zamanda Allah'la buluşma ve konuşma seanslarıdır²⁰.

Gündelik Kur'an okumalar(ın)da iki husus gözetilmelidir. Birincisi bu derslerin az ve öz olması, ikincisi ise aile bireylerinin buna dâhil edilmesidir.

Bilindiği üzere; işlerin en faziletlisi, az da olsa devamlı yapılandır²¹ ve evlerin en güzeli de namaz ve Kur'an'la süslenen evlerdir²². Bu itibarla kişinin hem kendisini, hem de bu çalışmaya ortak ettiği aile fertlerini, özellikle çocukları bundan ikrah ettirmemek, soğutmamak ve uzaklaştırmamak; dolayısıyla bunun devamlılığını sağlamak için Kur'an okuma faaliyetlerini kısa tutması icab eder. Ayrıca bu işten zevk almak, heyecan duymak için de bu eylemi bireysel olmaktan çıkarıp, aile içi sosyal-kültürel etkinliğe dönüştürmesi gerekmektedir.

Hem bu oturumları uzatmamak, dolayısıyla buna katılanları bıktırmamak, hem de Kur'an derslerini belli bir düzen içinde sürdürmek adına şöyle bir yol izlenebilir:

Kur'ân-ı Kerîm'de bazı âyetlerin sonlarındaki duraklarda ع (=ayın) işareti bulunmaktadır. Bu ayınlar üç kelimenin barındırdığı ayın harfinden esinlenerek konulmuştur. Bunlar da; *mevdû'*, *aşır*, ve *rûkû'*dur. Buna göre o ayınlar; mevzu/bahis değişimine işaret etmekte olup, okuyucuya şu mesajı vermek istemektedir: Bir aşır seçeceğin veya bir zamm-ı sure tespit edeceğin vakit iki ayın arasını gözet ki, okuduğun yerde konu bütünlüğünü sağlamış olasın. Buna göre; bir vesileyle Kur'an tilâveti yapacak kişiler, okuyacakları parçayı hazırlarken, ilgili ayetlerin iki ayın arasında olmasına; keza imamlık yapan şahısların da namaz kıldıracaklarında Faç-

²⁰ Kur'an okumanın bir nevi Allah'la karşılaşmak ve O'nunla baş başa kalmak anlamı taşıdığı hk. bkz. Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed el-Gazâlî, *İhyâu Ulûmi'd-Dîn*, Dâru'l-Hadîs, Kahire 1414/1994, s. 445-446.

²¹ "Allah'a göre amellerin en sevimsisi, az ama sürekli olanıdır." (Mansûr Ali Nâsîf, *et-Tâc el-Câmi' li'l-Usûl*, c. I, Mektebetü'l-İslâmiyye, yer yok 1381/1961, Kitâbü'l-İman ve'l-İslâm/7. Bâb, s. 49.)

²² "İçinde Kur'an tilâveti yapılan ev; sakinlerine ferahlık verir, melekler orada hazır bulunur, şeytanlar oradan uzaklaşır ve hayır/iyilik orada çoğalır. Kur'an okunmayan ev ise; halkını sıkar, melekler oraya yaklaşmaz, şeytanlar oradan eksik olmaz ve orada bereket/bolluk yoktur." (Ebû Muhammed Abdillâh Abdirrahman ed-Dârimî, *Sünenü'd-Dârimî*, c. II, Çağrı Yayınları, İstanbul 1992, s. 706-707, Hd.no: 3312.)

ha'dan sonra okuyacakları pasajların, yine iki ayın arasında yer almasına özen göstermeleri çok güzel olur.

O takdirde; ferdî ve ailevî Kur'an okuma seanslarında da bu noktanın göz önünde bulundurulması, çok bilinçli bir davranış özelliği taşır. Bir başka ifadeyle; gerek namazlarda, gerekse diğer zamanlarda Kur'an hatmi yaparken, okumaya başlama ve bitirme yerlerini bu şekilde belirleme, bir alışkanlık haline getirilmelidir. Benzer biçimde, ders veya aşır okuma gibi başka amaçlarla hazırlanacak Kur'an tilâvetleri için de, -aynı prensipten hareketle- okunacak kısımların ayından-ayına olması yönünde bir düzenlemeye gidilmelidir²³.

Sistemli biçimde Kur'an okumayı kendilerine âdet edinenler tarafından bu söylenenlere riayet edilmeyecekse; bari okumaya, mana bakımından çok uygunsuz yerlerden başlanmamalı ve yine -anlam bütünlüğünü gözetmeksizin- hiç olmayacak yerde okuma işlemi sonlandırılmamalıdır²⁴.

Diğer taraftan -yukarıda belirtilen gerekçelerden ötürü- her çeşit Kur'an okumaları için günlük ayrılması öngörülen ideal vaktin ölçüsü, 15 dakika ile 1 saat arasında olmalıdır. Bundan azı, (okuyanlara-dinleyenlere) fazla yarar kazandırmaz; çoğu da usandırıcı olabilir.

Yeri gelmişken burada bir şeye daha dikkat çekmek gerekir ki, o da geleneksel hatim yapma stilidir. Kur'an okumasını bilen hal-

²³ Gerçi Kur'an üzerinde tarafımızdan yapılan araştırmalardan, sözü edilen ayın işaretli duraklarda tam isabet kaydedilmediği anlaşılmıştır. Zira 'ayın' sözcüğünün delâlet ettiği manalardan biri olan 10 (=on) rakamından da tahmin edileceği gibi, bunları tespit eden ve Mushaf'a koyan zat, 10 ayeti kıstas almaya çalışmıştır. Nitekim dikkatli bir gözle bakıldığında, iki ayın arasında yer alan ayetlerin -hepsi değilse bile- genelde 10 taneden ibaret veya 10 ayet civarında olduğu görülecektir. İşte hem -yüzde yüz böyle olmasa dahi- belli bir sayıya bağlı kalma endişesi/düşüncesi, hem de bunları koyanın bizim gibi bir beşer olması hasebiyle insan tasarrufuna dayandığı için bunların herhangi bir bağlayıcılığı yoktur. O nedenle, bunların yeniden düzenlenmesi, en büyük arzumuz ve beklentimizdir. Ancak yine de bunların, kaba hatlarıyla doğru saptamalar olduğunu söylemek mümkündür. Dolayısıyla her nevi Kur'an okumalarında bunların göz-ardı edilmemesinde büyük faydalar vardır. Çünkü âdet olduğu şekilde sayfa düzeni takip edilerek yapılan hatimlerde ayetler-arası konu bütünlüğü sağlanamamaktadır. Bu da Kur'an bilgisine vâkif olmayı güçleştirmektedir.

Kur'an'daki Ta'sîr (=On'lama) sisteminin tarihçesi, gerekçeleri, ifade ettiği anlam ve tutarlılığı hk. özlü bilgi için bkz. Muhammed Eroğlu, "**Aşr-ı Şerif**", *D.İ.A.*, c. IV, TDV Yayınları, İstanbul 1991, s. 24.

²⁴ Meallerin, Arapça bilmeyen ya da Kur'an dilinden anlamayan kişilerin, bu noktadaki sorunlarını gidermede kendilerine yardımcı olacağı kanısındayız. O bakımdan, bu kategoride yer alan kimselerin, Kur'an okumalarını meal eşliğinde yapmaları çok faydalı olur.

kımız, hatim indirmek maksadıyla kendilerine göre belli zaman aralıklarına sıkıştırmak suretiyle Kur'an'ı baştan sona okuyarak bitirmeye çalışırlar. Bu yüzden onu çok sür'atli okurlar. Öyle ki, okuduklarından -neredeyse- bir şey anlaşılmaz. Amaç, bir an evvel veya tasarladıkları süre içinde onu bitirmektir²⁵. O esnada bundan başka bir şey düşünemez olurlar. Oysa bunun, büyük bir (manevî) kıymeti olmadığı gibi, kişinin güzel Kur'an okumasına da fazla katkı yapmaz. Burada ölçü, yavaş yavaş ve tane tane okumak²⁶, bütün benliğinizle kendinizi Kur'an'a vermek, okuduğunuzdan olabildiğince haz almak ve nihayet üzerinize bir mahmurluk çöktüğünde ise okumayı bırakmak²⁷ olmalıdır.

Bir de okuyucu hafız olsa dahi, Kur'an'ı yüzünden okumanın ayrı bir (manevî) değeri olduğu için²⁸ onu ekseriyetle yüzünden okumayı yeğlemesi güzel bir harekettir. Bunun şöyle bir faydası da bulunmaktadır. Hafızlar ezbere Kur'an okurken, genellikle onun metnine odaklanırlar; yani şaşırmmamaya, karıştırmamaya ve onu en az hata ve yanlışla okumaya dikkat kesildikleri için onun anlamını düşünmeye fırsat bulamazlar; hatta bunu alışkanlık hâline getirmemişlerdir bile. İşte düzgün okumanın yanısıra manasına da vâkif olmayı temin etmek için yüzünden okuma çoğu defa esas alınmalıdır.

Ayrıca şart ve imkânlar elveriyorsa, metni okunan yerlerin mealinin de Arapça orijinalinin ardından okunması; Kur'an'ı kuru ve anlaşılmaz bir metin olmaktan çıkaracağı gibi, onun sadece yüzünden okumasının iyileşmesine değil, aynı zamanda bir Kur'an şuuru-nun/kültürünün gelişmesine de yardımcı olur²⁹. Bunu yaparken

²⁵ Resûlullah, Kur'an hatmi yapmak için normalde bir aylık süre tavsiyesinde bulunmuş; işi-gücü olmayan, vakti boş ve bol olanlar için de 7 (=yedi) günlük bir süre önermiş; bundan daha az sürede hatim yapmaya ise, o tür okumadan bir şey anlamayacaklarını belirterek müsaade etmemiştir. (Ebû Dâvûd Süleyman b. el-Eş'as, *Sünen-i Ebî Dâvûd*, c. II, Çağrı Yayınları, İstanbul 1992, s. 112-114, 6. K./8. B., Hd.no: 1388-1391.)

²⁶ "Kur'an'ı büyük bir vakarla ağır ağır oku!" (73/Müzzemmil, 4.) Ayrıca Resûlullah'ın Kur'an kıraati hk. bkz. *S. Tirmizî*, c. V, s. 182-183, 42. K./23. B., Hd.no: 2923-2924.

²⁷ "Kur'an üzerinde gönülleriniz ülfet ettikçe/birleştikçe onu okuyunuz; motivasyonunuz bozulduğunda/dikkatiniz dağıldığında ise Kur'an okumayı bırakıp kalkınız!" (Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *Sahîhu'l-Buhârî*, c. VI, Çağrı Yayınları, İstanbul 1992, s. 115-116, 66. K./37. B.)

²⁸ Mushaf'a bakarak Kur'an kıraat etmenin başlıbaşına bir ibadet değeri taşıdığı ve bunun fazileti hk. bkz. el-Gazâlî, *a.g.e.*, I/432.

²⁹ Ebû Zerr'in anlatımıyla; "Nebî (s.a.v.)'in; '(Rabbim,) onlara azap edersen, Sen bilirsin; çünkü onlar Sen'in kulundur. Yok, eğer kendilerini bağışlarsan, o da yine Sen'in takdirinde olan bir şeydir. Zira Sen mutlak manada üstünsün ve mülkünde yegâne hüküm sahibisin' (5/Mâide, 118) ayetini gece namazında okurken,

basit bir plânlamayla her hatimde farklı meallerin takip edilmesi daha iyi verim alınması sonucunu doğurur.

B- Profesyonel Kur'an Okuyucuları Nelere Dikkat Etmelidir?

Burada "*profesyonel Kur'an okuyucusu*" derken; genel manada din görevlileri, bunlar içerisinde bilhassa İmam-Hatip ve Müezzin-Kayyımlar ile Kur'an Kursu öğreticileri kast edilmektedir³⁰. Çünkü bu vazifeleri üstlenen kişiler, görevleri icabı her daim Kur'an okumak durumundadırlar. Dahası onlar, bunu amatör seviyede değil; profesyonel anlamda; diğer bir ifadeyle, sıradan bir okuyuş şeklinde değil, üst düzey bir okuyuş yapmakla her zaman karşı karşıyadırlar.

İşte mesleğinin ayrılmaz bir parçası Kur'ân-ı Kerîm tilâveti olan bu okuyucu kitlesi, öncelikle Kur'an'dan kıraat edeceği yeri; günün/gecenin, olayın, törenin, toplantının vs. mânâ ve önemine uygun pasajlardan seçmeye özen göstermelidir. Bunu yapamıyor/beceremiyorsa, -hiç olmazsa- gündeme çok aykırı veya tam tersi anlamlar içeren ayetlerden meydana gelen yerleri değil de, genel hükümler ihtiva eden yerleri tercih etmelidir. Meselâ; evlilik töreninde, taziye merasimine uygun düşecek bir aşır okunmamalıdır. Dahası, okuyucu bu türden incelikleri yakalamaya muktedir/yetkin değilse, o konuda bir bilenden görüş sorup yardım almalıdır.

Bir Kur'an aşırı, bir kompozisyon gibi düşünülmelidir. Nasıl ki, yazılı ve sözlü kompozisyonların; özellikle edebiyat ve sanat eserlerinin bir giriş, bir gelişme ve bir sonuç kısmı varsa, Kur'an okumanın da böylesi kısımları olmalıdır. Dolayısıyla okuyucu kendi(si)ni buna göre ayarlamalıdır.

Bunu biraz daha açmak gerekirse; Kur'an'dan okunacak bir yer hazırlanırken, onun bol bol provasını yapmak lâzım gelir. Bu ön-çalışmalarda sözkonusu aşırı; giriş, gelişme ve sonuç kısımları

bunu düşünmekten dolayı diğer ayete geçemedi, kıyamda bekledi, ayakta öylece kalakaldı ve sabaha kadar onu tekrar edip durdu"ğu nakledilmiştir. (Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd, *Sünenü İbn-i Mâce*, c. I, Çağrı Yayınları, İstanbul 1992, s. 429, 5. K./178. B., Hd.no: 1350.)

³⁰ Zikredilen görevler kapsamına giren bir işte çalışmasa bile; geçmişte herhangi bir Kur'an kursunda yahut bir üstadın rahle-i tedrisinde ciddi/köklü bir Kur'an eğitimi almış, hatta hafızlık çalışması yapmış ve/veya bitirmiş, dinî alanda (İ.H.L. mezunu ve İlahiyat Fakültesi'ni bitirmiş olmak gibi) orta veya yüksek öğrenim düzeyinde tahsil görmüş zevatı da bu kategoride değerlendiriyoruz. Sözgelimi, İ.H.Liselerinde meslek dersleri ya da ilköğretim okulları ile liselerde D.K.ve A.B. öğretmeni olarak görev yapan muallim/-eler bunlara örnektir.

belirlenmiş biçimde kompoze edilmelidir ki; okurken bu kompozisyon göz önünde bulundurulsun.

Kur'an okuyucusu; en fazla ses sanatçıları, sonra da tiyatro oyuncularıyla benzerlik gösterir. Çünkü o, sesini kullanırken - teşbihte hata olmasın- bir tür müzik parçasını yorumlar/söyler gibi; okurken takındığı tavır itibariyle de bir çeşit drama sergiler/ortaya koyar gibi rol yapmakla karşı karşıyadır.

Bütün bu söylenenleri Kur'an okumaya uyarlayarak örnekendirme yoluna gidilirse, şunlar den(il)ebilir:

Burada anahatlarıyla ölçü; -tıpkı bir mûsikî eserinin icrasında yaygın bir prensip olan- giriş (matla') ve sonuç (makta') kısımlarının pes, gelişme (meyan) kısmının ise tiz sesle okunmasının esas alınmasıdır³¹. Ancak şu kadar var ki, Kur'an okumada ses tonu ve makamın çeşidi, vakıflara (ara ve ana duraklara) göre değil, mesajlara göre ayarlanmalıdır. Yani okuyucu, manaya göre tavır takınmalıdır. Şöyle ki, Kur'an kâri'i, anlamı göz önünde bulundurarak; yerine göre alçak perdeden, yerine göre yüksek perdeden okumanın yanısıra; yerine göre ciddî, yerine göre mahzun ve yerine göre de mütebessim bir çehreye bürünmelidir. Bilhassa dua cümlelerinde yalvarma-yakarma edası ve mahcubiyet duruşu sergilemelidir.

Öte yandan; Kur'an okurken jest ve mimikler harekete geçirilmeli, monoton, asık suratlı ve çatık kaşlı bir görüntü verilmemeli; dinleyici üzerinde donuk ve itici bir imaj bırakılmamalıdır. Özetle; Kur'an'ın hoş sadâsı, görüntüyle tamamlanmalı; öyle ki, muhataplar Kur'an'ın bizzat kendisinde ve mesajında bulduğu huzur, sükûn, letafet ve hazzı, okuyucunun şahsında da müşahede etmeli ve hissetmelidir.

Medler dışında(ki) yoruma dayanan fazladan keyfî çekişler, ayet sonlarına denk getirilmeli; dolayısıyla aralarda, normal med ölçülerini aşan gereksiz çıkışlar/uzatmalar yapılmamalıdır. Ayrıca ses volümü elvermiyorsa, okuyucu, sesini yükseltmeye teşebbüs etmemelidir. Zira (çığırtkanlığı andıran) bu türden lüzumsuz zorlamalar, okumayı çirkinleştirmekte ve çoğu kez detonasyon (seslerin yerinden çıkarılmaması, yani perde/usûl hatası sonucu tonalitenin bozulması) olayının yaşanmasına neden olmaktadır. Güzel Kur'an okumanın, avazı çıktığı kadar çok bağırarak eş-değer olduğunu

³¹ Kur'an Kiraati ile Mûsikî arasındaki ilişki hk. özlü bilgi için bkz. Nuri Uygun, "Kur'an'ın Mûsikî ile Okunması", *Hikmete Çağrı Yaratın Rabbinin Adıyla Oku*, İstanbul Müftülüğü Kültür Yayınları, sy. 2, y. 2007, TDV Yayınları, İstanbul 2007, s. 44-47.

düşünmek, çok yanlış bir zihniyettir/anlayıştır³². Diğer taraftan, ses vüs'ati müsait olanların ise, okumaya hâle getirmeyecek şekilde ve anlamı gözetme eşliğinde yüksek perdeden Kur'an okumalarında bir sakınca yoktur.

Kur'an okumaya başlamadan önce, oturuş ve duruşu; yani pozisyonu iyi ayarlamak icap eder. Burada amaç, olabildiğince rahat olmayı sağlamaktır. Bunun için de; okuyucunun oturduğu zemin, ne çok sert ve ne de çok yumuşak olmalıdır. İdeal olanın, normal sertlikte/yumuşaklıkta bir zeminin olmasıdır³³.

Kur'an-ı Kerim kıraatleri genelde, ya yere yahut kürsüye oturarak ve diz çökerek yapılır. Aslında insan kendini nasıl daha iyi, hatta en rahat hissediyorsa, öyle oturmalıdır; hele de mukabele gibi uzun okuyuş seanslarında. İster nâmaz kılma/kıldırma vesilesiyle ayakta, isterse başka vesilelerle oturarak olsun; Kur'an tilâvet ederken olabildiğince dik durulmalıdır. Bundan kasıt, diyaframın ve midenin bulunduğu karın ve göğüs bölgesinde büzüşme, boğaz kısmında da kıvrım oluşmayacak şekilde açık ve doğru-düzgün bir oturuş pozisyonunun benimsenmesidir.

Eğer tilâvet edilecek metin, yüzünden okunacaksa, o parça Mushaftan takip edilirken, gözün yazıya olan uzaklığı iyi tespit edilmelidir. Bilim adamlarının, okunan her metin için önerdikleri mesafe; Kur'an için de geçerlidir. Buna göre, yazıyla göz arasındaki uzaklığın, 20 cm.den az/yakın ve 25 cm.den fazla olmaması, tavsiye edilen en uygun ölçüdür. (Elbette göz kusuru ve görme zafiyeti bulunanlar bundan istisnadır.). Işık ise, göze doğru önden değil, kitaba yansıyacak şekilde arkadan gelmelidir.

Yine Kur'an'ı yüzünden okuyacaklar için, bir de obje ile göz hizası arasındaki açı meselesi vardır. Bu konuda optik-fizikçilerin belirlediği görüş açısı, 50-80 derece arasında değişir. Dolayısıyla önünde Mushaf olduğu halde ona bakarak okuyanlar için, metinle göz arasındaki en ideal açı 70 derece olmalıdır³⁴.

Kur'an-ı Kerim okurken öne-arkaya doğru sallanmak, bu işin erbâbı arasında yaygın bir teâmül hâlini almıştır. Gözlemlendiği kadarıyla bu, Kur'an okumaya ve ezber yapmaya başlama aşamasında edinilen bir alışkanlıktır ki, biz de bunu bizzat yaşayanlarda-

³² Fransızlara ait olduğu söylenen bir söz vardır: "Şarkı söylemek, hiçbir zaman bağırarak değildir." 04.04.2008 tarihinde TRT1'de yayınlanan Alaturka Solist Yarışması Programı'nda jüri üyesi olan İnci Yaman'dan naklen alınan bu hüküm/saptamanın, Kur'an kıraati için de geçerli ve önemli olduğuna yürekten inanıyoruz.

³³ Muhsin Kadioğlu, *Çok Hızlı Okumanın Teknikleri*, İstanbul 1991, s. 39.

³⁴ Kadioğlu, a.g.e., s. 40.

niz. Bu, - hafız olsun olmasın - devamlı Kur'an okuyanlarda öylesine yerleşmiş bir hareket tarzıdır ki, sonradan bir türlü bırakılamamakta ve sanki kıraatin ayrılmaz bir unsuru/parçası gibi 'tik'e bile dönüşmektedir. Tesadüf ettiğimiz birtakım kimselere; "bu davranış hiç şık olmuyor, dolayısıyla bunu terk edin" dediğimizde ise; "onsuz Kur'an okuyamıyorum" karşılığını vermektedirler. Âdeti bir hastalık/bağışıklık diye de niteleyebileceğimiz bu sallanma işine, yüzüne ve ezber tilâveti esnasında son verilmesi, bu kulvarda atılmış bir değişim/dönüşüm adımı olacaktır. Çünkü bu manzara, hakikaten hoş bir görüntü oluşturmamaktadır.

Yeri gelmişken, bir noktaya daha değinmek isabetli olacaktır. Hangi sebeple olursa olsun, Mushaf'a bakarak yüzünden Kur'an okuyanlara mühim bir öneri de şudur: Bir kelimeyi telaffuz ederken, bir gözleri onun üzerinde, diğer gözleri ise bir sonraki kelime üzerinde gezinmelidir. Yani okuyucu, bir yandan, gözlerinin biriyle okumakta olduğu sözcüğü gözlemlerken; öte yandan, diğeriyle de ardından gelen sözcüğü incelemelidir. Profesyonel spikerler bunu, her satırı ikiye bölerek yapmaktadır ki; okudukları satırın ilk yarısını bir gözlerine, ikinci yarısını ise öteki gözlerine paylaştırmaktadırlar. Konunun uzmanı olan hızlı kitap okuyucuları ise, bu tekniğin bir adım daha ilerisine geçerek; bir bakışta üç-dört kelimeyi birden görme kapsamına alabilmekte/sokmakta ve neredeyse bir satırı tümünden ve aynı anda iki gözleriyle kavrayabilmektedirler. Böylelikle onlar, okuyacakları lafızlara aşinalık kazandıkları için, onlara yabancılık çekmemektedirler. Dahası, okuma öncesinde bir anlamda gözden geçirilen metni okurken tökezlememekte, telaffuz zorluğu çekmemekte ve seri bir okuyuş gerçekleştirmektedirler. Bazıları herhangi bir ön-hazırlık yapmaksızın bunu öylesine başarıyorlar ki, en ufak bir yanılısama olmadan o metni okumaya muvaffak olunca; dinleyiciler, sanki o kişinin, bunu önceden okumuş, üzerinde çalışmış olduğunu bile zannetmektedirler³⁵.

Bu hususta oldukça tecrübe kazanmış, dolayısıyla bu işin müteahhüsü sayılan insanların yaptığı 'bu kadar geniş alanı görme' becerisini, devamlı Kur'an okuma durumunda olan kişilerden beklemek gibi bir talebimiz yok. Daha küçük çapta ama benzer biçimde, bizim de onlara bu yöndeki teklifimiz şudur: Gözlerinin tekiyle bir kelimeyi telaffuz etme uğraşı verirken, öbürünü de bir sonraki kelime üzerine kaydirmek suretiyle; onun ne olduğunu, nasıl okunacağını önceden keşfetmeyi alışkanlık haline getirsinsinler. Yani; hiç olmazsa gözlerinin biri, okunmakta olan sözcük üzerinde yoğunla-

³⁵ Kadioğlu, a.g.e., s. 107 vd.

şirken, diğeri de müteakip sözcüğe odaklanmalıdır/dikilmelidir (veya göz ucuyla o süzölmelidir) ki, aynı anda iki sözcük birden kuşatılsın ve böylece lafızlar üzerinde zorlanmadan akıcı bir okuyuş sağlanabilsin.

Bütün bu söylenenlerin ötesinde; bir cemaat-cemiyet içinde Kur'an okuyacak kişi, ne aşırı tok ve ne de aşırı aç olmalıdır. Yemeğin üstünden en az bir, en fazla iki saat geçmiş olmalıdır. Çünkü çok aç ve çok tok bir karınla/mideyle güzel Kur'an tilâveti yapılamaz. Bu durum özellikle nefes alıp-vermeye/yetirmeye negatif etki yapar. Ayrıca o şahıs, kıraat öncesinde baharatlı/acı-ekşi ve tatlı şeyler yemekten ve içmekten de kaçınmalıdır. Bu da boğaz üzerinde menfi tesir yapar ki, çoğu defa gırtlakta gıcık oluşmasına yol açar. Her şeye rağmen, boğazda gıcığın meydana gelmesi, gayet olağan bir hâldir. Bunu temizlemek için, -balgam çıkarma hareketine benzer biçimde- gırtlığa yüklenmek çok tehlikelidir. Üstelik bu eylem, onu ortadan kaldırmak yerine, o rahatsızlığı daha da artırır. Bu sıradan olayın üstesinden gelmeye yönelik, şu üç basit tedbirden birine müracaat etmek en kolay yoldur: Ya hiçbir şey olmamış gibi davranıp, okumaya devam etmek ki, okudukça o takıntı kendiliğinden yok olur. Veya bulunulan yer, yadırganmayacak bir ortam ise, birazcık su içmek iyi gelir. Yahut, ses tellerini zorlamadan hafif hafif onu gidermeye çalışmak ki, Kur'an okuyucusu, bu tekniği müzikologlardan öğrenmelidir.

Diğer bir mevzu da sözkonusu insanın, tilâvet öncesinde çok sıcak ve çok soğuk şeyler yemekten ve içmekten sakınmasıdır. Bu da, yine ses üzerinde olumsuz rol oynayan bir faktördür ki, özellikle ses kısılmalarına neden olur. Keza, okuma öncesinde asitli/kolalı içeceklerin kullanılmaması da tavsiye edilmemektedir. Böylesi şahısların ana içeceği hijyenik koşulları taşıyan, temiz ve sağlıklı ılık sudur. Bunu okuyuş öncesinde bolca tüketmelidir, hatta -oruçlu bir anda değilse- okuma sırasında da suyunu yanında taşımalıdır. Bir başka önemli mesele ise, o kimsenin tuvalet ihtiyacı bakımından sıkışık vaziyette bulunmamasıdır. Bu hâl, Kur'an okuyan zâtı oldukça sıkıştırır ve rahatsız eder.

Kur'an okuyacak kişinin kıyafeti de, üzerinde durulması gereken ayrı bir konudur. Bu hususta öncelikle mevsim şartlarına, hava koşullarına ve o mekânın ısı derecesine (soğukluk-sıcaklık durumuna) uygun kıyafetler tercih edilmelidir. Özellikle vücudu terleten ve sıkı daracık elbiseler giyilmemelidir. Bundan daha önemlisi, elbisenin boğaz kısmıyla ilgilidir. Buna göre okuyucu, boğazını sıkı ve kendini daraltan giysilerden uzak durmalıdır. Zira bu, hem onun sıkılmasına, hem terlemesine, hem de nefes alıp-vermede güçlük çekmesine yol açar. Ancak soğukların şiddetli olduğu yer ve

dönemlerde çok dikkatli olunmalıdır. Kış günlerinde boğazlı kazak ve kaşkol/atkı kullanmak alışkanlık hâline getirilmelidir. Çünkü soğuk, rutubetli ve kirli hava ile havasız ve kuru ortamlar, solunum yollarının baş düşmanıdır. Bilhassa soğuk ve kuru hava, ses tellerine çok zarar verir, onları deforme eder. Onun için, gırtlak/boğaz bölgesinin -aşırı olmamak kaydıyla- sıcak ve nemli tutulmasına özen gösterilmelidir.

Son olarak; şayet okuyuş sırasında mikrofon kullanılacaksa, ses cihazlarının teknik bakımları, uzaklık ve görüntü ayarları önceden iyice kontrol edilmelidir. Öyle ki, hoparlörlerden çıkacak ses, ne çok gıcirtılı ve yankılı olmalı, ne de çok cılız ve kısık düzeyde bulunmalıdır. Çünkü her iki anormallik de, dinleyiciye rahatsızlık verir. Burada özellikle mikrofonun okuyucuya yakınlığı çok iyi ayarlanmalıdır. Bu durum mutlaka prova edilmeli; o ortama ve mikrofonu yabancı, önceden muhakkak giderilmelidir. Yoksa -okuyucuların en çok şikâyet ettiği- heyecan kaçınılmaz olur.

C- Kur'an Okuyucularının Sürekli Yaptığı Hatalar

Yukarıda zikredilen hizmet erbabı, meselâ; namaz kıldırmak, namaz sonrası mihrap veya mahfilde bulunmak, çeşitli dinî-millî gün ve gecelerde düzenlenen törenlerin açılış ve kapanışlarında yer almak, radyo ve/veya televizyon programlarına konuk olmak, nikâh/nişan, düğün ve şünnet merasimlerine iştirak etmek, cenazelere katılmak vb. vesilelerle devamlı Kur'ân-ı Kerîm okumakla yüz yüze gelmektedirler.

Bizler de o insanları bu tür plâtformlarda Kur'an okurken pek çok defa dinlemişizdir. Aynı zamanda kendimizin meslektaşları olarak kabul ettiğimiz bu kardeşlerimizin Kur'an ziyafetlerine kulak misafiri olduğumuzda tespit ettiğimiz bazı yanlışları burada dile getirerek onların nasıl daha güzel Kur'an okuması gerektiğini ortaya koymaya çalışacağız.

Ancak şu hususu hemen belirtmeliyiz ki, gündeme getireceğimiz hatalar kasten ve bilerek yapılmış olmayabilir; yani dalgınlık ve unutkanlık eseri olabilir. Ayrıca onlar, manaya zarar vermiyor da olabilir. Hatta bunlar nüans niteliğinde küçük ayrıntılar da olabilir. Dolayısıyla biz olaya, anlamı bozup-bozmama (Fikhî yönden) ve hangi gerekçeyle yapıldığına değil de, tamamen teknik ve estetik açıdan yaklaşacağız. Açıkçası biz burada; Kur'an daha güzel nasıl okunur, bunu sağlamanın teknik boyutu nedir ve estetik zarafeti nelerde gizlidir sorularını cevaplamaya gayret edeceğiz. Zaten makalenin başlığında da bu noktalar vurgulanmaktadır.

Namazlarda hatim takip edenler hariç, nerede ve hangi amaçla olursa; ister zamm-ı sure niyetiyle, isterse aşır kabilinden olsun,

bütün Kur'an tilâvetlerinde şu ilkelere riayet edilmesi, o kiraatin kulağa hoş gelmesini temin eder³⁶.

Öncelikle, halkın tamamına yakınının iyi-kötü bildiği yerler üzerinde hassasiyetle durulmalıdır. Bunların başında Eûzü-Besmele, Fatiha Sûresi, namaz duaları, kısa sureler, Âyetü'l-Kürsî ile sabah, akşam ve yatsı namazlarının ardından/peşinden okunan aşırılar³⁷ gelmektedir.

Eûzü-Besmele bahsi; yani Kur'an'dan herhangi bir yeri okurken Eûzü-Besmele nasıl çekilir, bir sureyi ilk okumaya başlarken ve iki sure arasında geçiş yaparken kaç vecih vardır, sureleri Besmele'li ve Besmele'siz olarak birleştirirken hangi yol izlenmeli ve Berâe/Tevbe Suresi'ne mahsus özel durumda ne gibi bir tavır takınılmalıdır gibi meseleler çok iyi öğrenilmelidir³⁸. Çünkü okuyuşa başlangıçta Eûzü-Besmele'nin usule uygun veya aykırı biçimde çekilişi ve telaffuzu, okuyucu hakkında çok önemli ipuçları vermektedir. Öyle ki; konunun mütehasısları, kişinin Eûzü-Besmele'yi söyleyişinden, onun kiraati hakkında fikir sahibi olabilmekte ve daha işin başında, okuyuşu güzel ya da değil hükmüne varabilmektedirler. Dolayısıyla onlar, henüz bu merhalede iken, ya ona pür-dikkat kesiliyorlar veya onu dinleme ihtiyacı bile hissetmiyorlar. O nedenle her Kur'an kâri'i, Eûzü-Besmele mevzuunu çok iyi bellemeli ve tatbik etmelidir.

Benzer biçimde *Fatiha Sûresi* de, üzerinde hassasiyetle durulması gereken yerlerin başında gelmektedir. Zira bütün namazların kiraati onunla başlamaktadır ve hemen herkes onu bilmektedir. Bu itibarla onun tilâvetindeki fahiş hatalar, namazın mühim bir şartını zedeleyebilir ve -Allah korusun- namazın ifsadı sonucunu bile doğurabilir ki, hiç kimsenin buna hakkının ve salâhiyetinin olmadığı gayet açıktır. O yüzden Fatiha'nın tilâvet şekli de, bütün incelikleriyle çok iyi kavranmalıdır.

Fatiha'nın okunuşunda bir noktaya işaret etmeden geçemeyeceğiz: Bilindiği üzere bu sure, 7 (=yedi) ayettir. Bu sayıda ittifak olmakla beraber, bunun baştaki ve sondaki iki ayetinin başlangıç

³⁶ Burada dikkat çekilecek hususlara ilişkin, herhangi bir örneklendirme yoluna gidilmeyecektir. Buna başvurmamaya bizi sevk eden başlıca iki amil ise; makalenin boyutları bir hayli zorlanır ve sınırları aşılır kaygısı ile bunları geniş ölçekli ve uygulamalı ders, kurs ve seminerlerde sunma düşüncesidir.

³⁷ Ki bunlar, 2/*Bakara Sûresi*'nin son iki âyeti ile 59/*Haşr Sûresi*'nin son 3-5 âyeti-dir.

³⁸ İstiâze ve Besmele bahislerinin vecihleri hk. ayrıntılı bilgi için bkz. İsmail Karacam, *Kur'an-ı Kerim'in Nüzûlü ve Kirâati*, Nedve Yayınları, Konya-İstanbul 1981, s. 381-392.

ve bitiş noktaları hakkında ihtilaf vardır. Halkımızın hemen hepsinin Kur'an kıraati konusunda tabii olduğu ve ülkemizde basılan Mushaf'ların tamamına yakınının yazılımında esas alınan İmam Âsım (v.h. 127/128)'in Hafs (h. 90-180) kanalıyla gelen sistemi -birliktelik açısından- Fatıha Sûresi'nin tilâvetinde benimsenmelidir. Buna göre; "*sırâta'l-lezîne en'amte aleyhim*"e gelince durulmama-³⁹lı, elimizdeki Kur'an'ların düzenine uyarak son ayet bir bütün hâlinde ve belirtilen yerde geçilerek şöyle okunmalıdır: "*Sırâta'l-lezîne en'amte aleyhim ğayri'l-mağdûbi aleyhim ve le'd-dâllîn.*" Ama çoğu imam, bu ayeti ikiye bölerek ve birinci kısmında vakıf yaparak; azınlık ise, aynı yerde vasl ederek Fatıha'yı bitirmektedir. Bu husustaki ayrılığın/farklılığın giderilmesine yardımcı olunması da özelemlerimiz arasındadır⁴⁰.

Özetle; Kur'ân-ı Kerîm Kıraati konusunda Eûzü- Besmele ve Fatıha, okuyucuyu gözde kılan veya gözden düşüren en önemli unsurlardır. O bakımdan bunlar üzerinde ne kadar durulsa yine azdır. Zira bunların kıraatinde yapılacak basit yanlışlar bile büyük kabul edilir, dikkat çeker ve halk nazarında menfi tesir uyandırır.

Okuyucular tarafından düşülen hatalara kısaca göz atmak gerekirse, en fazla tanık olunanlar şöylece sıralanabilir⁴¹:

1. *İsm-i Mevsûl'den okumaya başlama*: İsm-i mevsûller, bir önceki ifadeyi bir sonraki ifadeye bağlayan bağlaçlardır. Sıla cümleleri, kendinden evvelki cümlenin açıklayıcısı konumunda olması itibarıyla, müstakil değillerdir ve aitt olduğu yerden koparılabilir okunmamalıdır. Yoksa bir yerle irtibat sağlanamaz ve mana askıda kalır.

2. *İşaret zamiri'nden okumaya başlama*: Adı üstünde, işaret zamirleri veya işaret isimleri bir şeyi göstermektedir. Bunlar da, işaret ettikleri deyimden ayrı düşünülemez için, onlardan

³⁹ Çünkü burada durak olmadığı gibi, bir de geçiş uyarısı için Lâm-elif bulunmaktadır.

⁴⁰ Benzetmek yerindeyse; itikat ve amelde mezhep öncülerinin, tasavvufta tarikat liderlerinin koyduğu ilkelere sıkı sıkıya bağlı olma duyarlılığı, kıraat önderlerinin prensiplerine uyma konusunda da gösterilmelidir.

⁴¹ Bilinmezlik yüzünden değil, sadece dikkatsizlik sebebiyle tekrarlandığını sandığımız bazı hatalara -detaylara girmeden, örnek vermeden ve bibliyografya sunmadan- yalnızca işaret etmekle yetinmek istiyoruz. Çünkü burada gündeme getirilen konuların, ilgili meslek sahipleri tarafından bilinen mevzular olduğuna ve bunlara dair kendilerinde çokça doküman bulunduğu inandırıcıdır. Dolayısıyla burada bazı şeyleri dile getirirken, öğretici üslûptan ziyade hatırlatıcı bir tavır takınılmıştır. Bu amaçla; geniş açıklamalara, bol misallere ve uzayıp-giden referanslara/kaynaklara girmeye gerek duyulmamıştır.

(müşârun-ileyh'lerinden) bağımsız kılınarak okunmamalıdır. Aksi takdirde, işaret ettikleri şey anlaşılabilir ve anlam köpmesi yaşanır.

3. *Hüküm cümlesi'nden okumaya başlama*: Hüküm, bir başlangıç değil, bir sonuçtur. O nedenle varılan neticenin öncesi, şartları ve gerekçeleri gibi sebepler bilinmezse, yargının bir manası kalmaz. Dolayısıyla nerelerden ve nasıl gelerek o hükme varıldığı'nın iyi kavranması için, son nokta niteliğindeki hüküm tümcesinden okumaya başlanmamalıdır. Tersî durumda, anlam kayması kaçınılmaz olur⁴².

4. *Uygun yerde durmama ve uygun yerden başlamama*:

Vakıflarda durmanın ve geriden almanın (ibtidânın) esasları özetle şöyledir:

a) "Vakıf hazıftır" kuralı gereği, ara ve ana secâvendler ile zorunlu duruşlarda, i'rab (son hareke) daima sakın kılınmalıdır. Yani, bazı kelimeler üzerinde vakıf yaparken harekeyi telaffuz etmeye çalışılmamalıdır.

b) Şeddeli harfler üzerinde dururken, ne onu sadece sakinleştirmekle yetinmeli ve ne de ona hareke vermeye kalkışılmalıdır. Buna göre; şeddelilerde vakf ederken, şeddeyi belirtmek için onun üzerinde biraz durulmalıdır. Ancak kesinlikle ve istisnasız olarak onu harekeleme yanlışlığına düşülmemelidir. Yani sırf şedde vurgusunu göstermekle yetinilmelidir.

c) Med'li vakıflarda, yalnız Medd-i Tabiî ölçüsünde bir uzatma yapılarak; yani sadece bir elif miktarı çekerek durulmalıdır.

⁴² Çalışmanın bu kısmında dile getirilen birçok şey, Sanat ve Edebiyat sahasındaki *Prozodi* kavramıyla ilintili hususlardır. Bir müzik eserinin icrâsında diksiyonun güfteyle, yorumun da besteyle başarılı bir şekilde âhengini; sözlü ve yazılı inşâ, bilhassa inşâdda (hitâbet ve özellikle şîrde) ise, filolojik ve fonetik kurallara uyumu (dil-ımlâ-anlam kaynaşmasını) inceleyen bir bilim dalı olan *Prozodi*'nin, Kur'an kıraatine de uyarlanabileceğini düşünüyoruz. Çok kere manaya da tesir eden, edebî metin okuma ve kompoze etme sırasında düşülen yanlışlar, prozodinin ilgi alanına girmektedir. İşte bir bakıma, eldeki malzemeyi yerinde ve doğru kullanarak muhtemel hatalardan korunma ilmi de diyebileceğimiz *Prozodi*'den (ki, kanaatimizce bunun Tecdîd ve Kıraat İlmi'ndeki karşılığı, *-hafî/gizli* ve *ce-llî/açık* diye başlıca iki çeşidi bulunan- *'lahn/okuyuş yanlışlığı*'dır) Kur'an tilâveti konusunda geniş ölçüde yararlanılabilir. Daha fazla bilgi için bkz. Hüseyin Sadettin Arel, *Prozodi Dersleri*, Pan Yayıncılık, İstanbul 1997; Saadet Gümüş, *Türk Müsiki'sinde Prozodi/Müsiki Prozodisi ve Edebî Prozodi*, Kurtiş Matbaacılık, İstanbul 2003.

d) Secâvendler arasında bir ayrıma gitmeksizin, hepsinde durmak bir alışkanlık hâline getirilmelidir. Ancak Lâm-Elif bundan istisna tutulmalıdır⁴³.

e) Sekte'nin de bir nevi vakıf olması hasebiyle, bunda duruş ve geçişin nasıl yapılacağı iyi belllenmeli ve bu da -özel hâliyle- durak çeşitlerine eklenmelidir.

f) Üç noktalı secâvendlerin birinde durup, diğerinde durulmamalıdır. Buralardaki vakıf serbestiyeti, okuyucuya bırakılmış olmakla beraber, tercih hakkı anlamı gözeterek kullanılmalıdır. (Durak sonları, sıla isimleri/cümleleri ve mana gibi hususlar göz önünde bulundurulmalıdır.)

g) Vakıflarda duruş yaptıktan sonra mutlaka nefes verip-alınmalıdır. Öyle ki, tam rahatlama(yı) sağlamanın ardından okumaya yeniden başlanmalıdır.

h) Durulmak istenmediği ve durulmadığı hâlde, durmuş gibi davranılmamalı; vakıf ve ibtidâ hatası yapılmamalıdır. Yani okuyucu her nedense duruyor, nefes dahi verip-alıyor; ama sanki durmamış gibi kaldığı yerden devam ediyor. İşte bu olmamalıdır.

i) Hem durup, hem de -genellikle Sekte'ye düşüle- rek- son hareke sakın kılınmamalıdır. Ana ve ara duraklarda vakıf yapılmayacaksa, mühakkak son harflerin i'rabı düzgün biçimiyle belirtilmelidir. Daha çok Teravîh namazlarında rastlanan ve Fatiha ile küçük surelerde sıkça gözlemlenen bu durum için şu tedbire başvurulmalıdır: Fatiha ve Duhâ-Nâs arasındaki namaz surelerinin, ayet sonlarına denk gelen hareketleri, çok iyi öğrenilmelidir. Ve buralarda, seri okuyuştan dolayı vasil yapılacaksa, o hareketler, gayet açık ve doğru bir şekilde telaffuz edilmelidir. Vakıf yapılacak ise, o hareke sakın kılınıp, nefes de alınıp diğer ayete öyle geçilmelidir. Açıkçası, her ne sebeple olursa olsun, vakıf ve ibtidâ kuralları ihlâl edilmemelidir.

j) Zorunlu hallerde dururken, ilgili sözcüğün hattı esas alınmalı ve ona göre hareket edilmelidir. Yani vakıflarda med

⁴³ Eski Reisü'l-kurrâ'lardan merhum Mehmet Rüştü Aşikkutlu hocamız (1901-28.08.1980), -karışıklığa meydan vermemek için- derslerde bize, Lâm-elif hariç bütün vakıflarda durmamızı öğütterdi.

Vakıf çeşitleri ve bunların hükümleri hk. son zamanlarda yapılan şu çalışmaya bkz. Nihat Temel, *Kur'an Kiraâtında Vakf ve İbtidâ*, M.Ü.İ.F.Vakfı Yayınları, İstanbul 2001; ayrıca bazı Mushaf'ların sonuna eklenen Kur'an-ı Kerim'le alâkalı bilgi notları içerisinde de bunlar hk. açıklamalar yer almaktadır.

ve kasır yapılacaksa, bu, Mushaf yazılımı/görünümü dikkate alınarak tayin edilmelidir.

5. *Hatalı okuyuşları düzgün telâfi etmeme*: Hemen her insan Kur'an okurken yanlış yapabilir. Zira "Kur'an mu'ciz, okuyan acizdir." Bu itibarla hataya düşmek, Kur'an için büyük bir kusur, ayıp ve arıza değildir. Asıl hata, yanlış, başka bir yanlışla düzeltmeye kalkışmaktır. Hatalı okuyuşlarda umumiyetle geriden alınmayı, hiçbir şey olmamış gibi davranarak kalınan yerden devam edilmektedir. Hâlbuki bu gibi durumlarda yanlış okuma fark edildiği anda uygun bir şekilde durup, -olumsuz bir kaniya kapılmadan ve telaş etmeden- soğukkanlı bir tavırla geriye dönüp münasip bir yerden alınarak tekrar okumaya başlanmalıdır. Doğrusu her tür yanlış; gerek okuyucu, gerekse dinleyiciler tarafından gayet normal karşılanması gereken bir olgudur. Oysa kişinin, şaşırma anında heyecana kapılması; konsantrasyonu bozan, ileriye ket vurma anlamı içeren ve yanlış payını daha da artıran olumsuz bir etkidir. Bu gibi hallerde yapılması gereken şey, sakin davranıp; yanlış, usûlüne uygun biçimde düzeltilerek -hiçbir şey olmamışçasına- okumayı sürdürmektir. Bu, aynı zamanda hatayı profesyonelce giderme örneğidir⁴⁴.

6. *Bazı harfleri ve edatları gözetmeme*: Önlere geldiği kelimeleri ref', nasb, cer ve cezm eden harfler; nefiy, istisna ve ma'rifelik edatları; ism-i işaret, ism-i mevsûl ve mudâfun-ileyh'ler, ait oldukları kelimelerden koparılmamalıdır. Bundan kasıt, mecburî veya ihtiyarî duruşlar ve geriden alışlarda asla bu harf, edat ve sözcükler, bağlı buldukları kelimelerden ayrılmamalıdır. Dolayısıyla vakıf yaparken kesinlikle bunlar üzerinde durulmayacağı gibi, geriden alırken de bunlar bırakılarak, o kelime bunlardan soyutlanmış vaziyette okunmamalıdır. Çünkü sözü edilen harf, edat ve sözcükler, başlarında buldukları kelimelere özel bir anlam katmaktadır. Bunlar atılarak o kelime okunursa, bambaşka bir mana ortaya çıkar ki, bu bazen çok vahim sonuçlar doğurabilir. Örneğin; nefiy ve istisna edatları terk edildiğinde, olumsuz bir ifade olumluya dönüşebilir ki, bu, çok fahiş bir hata olur. Müsbetlik-menfilik kaosu benzeri, elif-lâm da ma'rifelik-nekrelik karışımına yol açar. Yani bilinen bir kelime, geriden alınırken 'el-' takısı terk edilerek

⁴⁴ Burada, kimi büyüklerimizin bize aktardığı bir düşünce ve taktikten bahsetmek yerinde olur: "Şurada şaşırırım diye Kur'an okumaya başlamayın; aksine, burayı hiç yanlış yapmadan bitireceğim diye okumaya niyet edin." Bu psikolojiye sahip olunursa, toplum huzurunda Kur'an kıraat etme fobisi, büyük ölçüde bastırılmış olur ve çekingenliğin yerini inanç ve cesaret alır. Kur'an tilâveti sözkonusu olduğunda, okuyucu ve dinleyicilerin heyecan duymaları arzu edilen bir durumdur ama korku için bu söylenemez; bu, bir şekilde yenilmelidir.

bilinmeyen bir kelimeye dönüştürülmemelidir. Kısaca, belli olanın belirsizliğini doğuran ihmalkârlıklardan sakınılmalıdır.

7. *Cümle bütünlüğünü korumama*: Belirtilen harf ve edatlardan daha önemlisi, cümle bütünlüğünün sağlanmasıdır. Şöyle ki; Arapça'da belli-başlı iki cümle çeşidi vardır: Fiil ve isim cümleleri. Fiil cümlesinin başlıca öğeleri; fiil, fail ve mef'ûl iken, isim cümlesinin mübtedâ ve haberden ibarettir. İşte bilinçli bir Kur'an okuyucusu, zarurî hallerde vakıf yaparken ve sonrasında ibtidâ eylerken, bu tümcelerin bütünlüğünü daima gözetmelidir. Yani cümlelerin unsurlarını birbirinden ayırmaksızın durmalı ve uygun bir şekilde geriden alarak okumaya öyle devam etmelidir.

8. *Birbiriyle bağlantılı ifadeleri ayırmama*: Cümle bütünlüğüne benzer bir başka husus da, atıf harfleri aracılığıyla birbirine bağlı bulunan sözcük ve tümcelerin yekdiğerinden koparılamaması meselesidir. Bu noktada meselâ; bir yere atfedilen şey üzerinde mecburî bir duruş yapıldığında, geriden alınırken bundan değil de, atıf edatıyla kendisine atfedilen ifadeden alınarak okunması gerekir. Böylelikle, ma'tûf ile ma'tûfun-aleyh arası açılmamış ve atıf cümlesinin bütünlüğü muhafaza edilmiş olur.

9. *Müteşâbih ayetlerin iyi bellenmemesi*: Kur'an'da lafzen birbirine benzeyen pek çok yer vardır. Benzer ayetler arasındaki nüanslar -âdeta- ara vakıflarla belirlenmiştir. Bu tür ayet gruplarında, ezbere/-den Kur'an okurken ilgili ayetleri birbiriyle karıştırmamak için küçük duraklar, sanki farklı yerlere konulmaya çalışılmıştır. Öyle ki, bu tasarruf yoluna bilinçli olarak başvurulmuş gibidir. Gerçekte bunların çok da faydası vardır. Özellikle hafızlar, bunları okurken başka yerlere gitmemek/kaymamak için bu ara duraklara riayet ederek ezberlerini yapar ve yine bunları atlamaksızın/gözeterek okumayı sürdürürlerse yanılma payını asgariye indirmiş olurlar. İşte Müteşâbih ayetleri yekdiğerinden ayırmak ve şaşırmayı önlemek için ezber okumalarında, onların, bu durakları göz önünde bulundurmaları kendi yararlarındadır.

10. *Hurûf-u Mukattaa'nın yanlış okunması*: Bazı surelerin başında yer alan kesik kesik harflerin okunuşu da ayrı bir meseledir ki, bunların vakıf ve vasil hâllerini iyice bellemek lâzımdır. Dolayısıyla bu harflerin, tek tek ve durarak nasıl okunacağını ve geçiş yaparak; yani peşinden gelen ayetle birleştirerek ne şekilde okunacağını iyi kavramak ve med ölçüleriyle birlikte telaffuzlarını doğru öğrenmek icap eder. Özellikle bunların sakınlarının, sükûn-i lâzım kapsamında olduğunu ve asla hareke vermeye kâşışılmaması; yani sükûnlarının her hâlükârda muhafaza edilmesi gerektiği unutulmamalıdır.

11. *Medlerin aynı ölçüde çekilmemesi*: Bir Kur'an tilâveti boyunca uzatmalar hep aynı ölçüde olmalıdır. Benimsenen (hızlı, orta ve yavaş) okuyuş tarzına göre; bir med, başlangıçta hangi miktarda çekilmişse, okuma bitirilinceye dek o ölçü korunmalıdır ki, kıraatte bir ahenk oluşsun. Müzikal bir eserin icrasında da durum, bunun gibidir: Okuyuş temposuna göre birlik, yarımlik, çeyreklik, onaltılık, otuz ikilik ve altmış dördlük notalar ve es'ler; söyleyişe ilk başladığında ne kadar uzatılmış ve susulmuşsa, sonuna kadar öyle çekilmesi ve durulması gerekir. Müzikte nota ve es/sus ölçüleri, Kur'an'da da elif miktarları bu yönde benzerlik arz etmektedir. Okuyuşta med'ler arasında birlikteliği sağlamak için, bu ince ayrıntılara da dikkat edilmelidir.

12. *İctimâü's-sâkineyn'in hatalı okunuşu*: Zorunlu olarak veya vakıftan dolayı yapılan duruşlar sebebiyle iki sakin bir araya/yan yana gelerek birleştiği zaman, telaffuzu ve durma işlemini kolaylaştırmak ve düzgün yapmak için; birinci harf, uzatır gibi okunabilir. Bu tam bir med değildir, fakat çekmeye meyilli taktiksel bir yöntemdir. Ancak harfin yapısı buna müsait değilse, meselâ; eğer sakinlerden ilki Kalkale harflerinden biri ise, o takdirde okumayı daha da zorlaştırmamak ve çirkinleştirmemek için buna tevessül edilmemelidir.

13. *Hemze-i katı' ve vasılların hatalı okunuşu*: Tilâvet esnasında okunması ve geçilmesi gereken hemzelerde bazı hatalara düşülmektedir. Birbiriyle karıştırma tehlikesini ve bundan doğacak muhtemel yanlışları önlemek için, bunların iyi belenmesi icap eder. Örneğin; Fatiha'nın başındaki hemze vasıldır ve Besmele ile birleştirilecekse, mim kesrelenerek direkt lâ'm'a vurulur ama Tekâsür Suresi'nin başındaki hemze katı' olup, geçiş durumunda mutlaka okunmalıdır. Öyleyse karışıklığa meydan vermemek için, her iki hemze'nin vasil hâllerinde nasıl okunacağı muhakkak talim edilmelidir.

14. *Şemsi ve Kamerî harflerin hatalı okunuşu*: Aslında bir ma'rifelik alâmeti olan 'elif-lâm', okunan ve okunmayan diye ikiye ayrılmaktadır. 'El-' takılarının okunup-okunmamasını belirleyen faktör, kendisinden sonra gelen harftir. Arap Alfabeti'nin yarısında okunan, yarısında da okunmayan bu harflerin neler olduğunun da bilinmesi elzemdir. İşte, kıraatte birtakım hatalara yol açmamak için; 'elif-lâm'ın okunmasını ve okunmamasını sağlayan bu 14+14 harfin iyi öğrenilmesi şarttır.

15. *Kalın ve İnce harflerin yanlış telaffuzu*: Tecvîd kaidelerine göre Kur'an harflerinin 20'si ince, 7'si kalın ve 1 tanesi de hem ince, hem kalındır. Bu itibarla, bunları harekeli ve med'li olarak telaffuz ederken şu yol izlenmelidir: Kalın harflerde Türkçe'deki

kalın ünlü harflere meyilli bir ses, ince harflerde de ince ünlülere meyilli bir ses çıkarılmalıdır. Diğer bir deyişle; kalın sesli harflere yakın bir eda, kalın harfler söylenirken; ince seslilere yakın bir eda ise, ince harfler söylenirken takınılmalıdır. Râ'nın üstün ve ötreli hâlinde kalın harflere, esreli hâlinde ise ince harflere ait hükümün geçerli olduğu da unutulmamalıdır.

16. *Zamirlerin okunuşundaki hatalar:* Tecvîd kitaplarında bir tek müfred-müzekker-merfû'-muttasıl türü zamirin çekilip-çekilmemesi meselesi bahis mevzuu edilmiştir. Bunun hangi koşullarda med edilip-edilmeyeceği o eserlerde yer almaktadır. Dolayısıyla bu konu da iyice öğrenilmeli ve ona göre hareket edilmelidir. Bu husustâ dikkat edilmesi gereken nokta ise, kelimenin aslında var olan ve sözü edilen zamire benzeyen yumuşak 'he (هـ)'lerin, asla çekilmemesi ve sahip oldukları hareke göz önünde bulundurularak okunmasıdır. Bu ayırım mutlaka yapılmalıdır.

17. *Med ve kas(ı)r işaretlerine dikkat edilmemesi:* Çek ve çekme uyarıları görevini üstlenen bu işaretler, Kur'an'ın aslından değildir ve bunlar, daha ziyade Arapların haricindeki okuyucular için Mushaf'lara konulmuştur. Tamamen, -bizler gibi- anadili Arapça olmayan milletlerin Kur'an okumasını kolaylaştırmak ve ilgili heceyi uzatıp-uzatmama konusunda herhangi bir kargaşa yaşamamaları düşünülerek satır altlarına yerleştirilen bu işaretlere uyulması ve gereğinin yapılması lazımdır.

18. *Ayetleri uygun eşleştirmeme:* Bilhassa Mekkî Sûreler'deki kısa ayetleri birleştirerek okurken, mana göz önünde bulundurulmalıdır. Şöyle ki; bunlar vasıl edilirken aralarındaki doğru veya ters ilişki, ya da eş veya zıt anlamlılık hususu gözetilmelidir. (Müslim-Mü'min, Cennet-Cehennem, Şems-Kamer, Ard-Semâ', Leyl-Neḥâr vb.) İlgili ayetler geçilirken, belirtildiği gibi bir eşleştirme yapılmazsa birçok gariplik meydana gelebilir; bu yüzden tuhaf durumlar yaşanır ve vasıl estetiği diye bir şey gerçekleşmez.

D- Bazı Konulara İlişkin Görüşler

Dinî alanda her dereceden tahsil gören kişilerle her kademedede vazife yapan din görevlilerimiz, daha ziyade Arap kâfî'lerin Kur'an tilâvetlerini ve ezan okuyuşlarını dinlemekte ve umumiyetle onları taklidè yönelmektedirler. O kadar ki, ülkemizde böyle bir çığır oluşmuş gibidir⁴⁵. Bu durum, kuru bir özentî ve kötü bir taklit akımı-

⁴⁵ Son birkaç yıldır, bazı çevrelerce; "Kur'an Ziyafeti" adı altında yurt içinde ve dışında düzenlenen organizasyonların buna katkısı yadsınamaz. Ki bu girişim bize, -benzetmek yerindeyse- bir zamanlar İslâm ülkelerindeki bazı hareket önderlerinin kaleme aldığı hemen her şeyin, çok geçmeden -tercüme yoluyla- Türki-

nı berberinde getirmenin yanısıra, yerel zenginliklerimizin ihmal ve/veya göz ardı edilmesine de yol açmıştır. Gerçek şu ki, bizim klâsik mûsikîmiz, Kur'an kıraati için tam da bulunmaz bir hazine özelliğini taşımaktadır. Nitekim Osmanlı devirlerinde en büyük güftekar ve bestekârlar hafız-hoca takımı ve tasavvuf ehli arasından çıkardı⁴⁶. Kültür ve sanat tarihimizin bu önemli şahsiyetleri, ilk ağız ve kulak terbiyesini Kur'an, Mevlid, Ezan, İlâhî vb. Cami ve Tekke Mûsikîsi'nin eşsiz numûneleriyle edinir; ardından aldığı Klâsik Müzik eğitimi ile de icraya yönelirdi. Bugün ise, okuyuculara örnek teşkil etmesi gereken bu nitelikteki insanların sayısı oldukça sınırlıdır.

Kur'an kıraati ile ilgili olarak bulunduğumuz noktanın daha iyi anlaşılması bakımından şu anekdot iyi bir gösterge olabilir:

Osmanlı'nın son dönemlerine gelinceye dek; sabah saba, öğle rast, ikinci uşşak, akşam segâh ve yatsı hicaz olmak üzere; beş vakit ezan, beş farklı makamda okunurdu⁴⁷. Bu kültür halk arasında o denli yerleşmişti ki, müezzin Allahü Ekber, Allahü Ekber demeye başladığında sıradan bir vatandaş bile onun makamından, hangi vaktin ezanının okunduğunu anlardı. Bundan daha önemlisi, Teravih namazlarında yaşanırdı: Ramazan gecelerine özgü Teravih namazlarının her iki şef'i, yani dört rekatlık her tervîha'sı ayrı makamlarda kıldırılırdı. Son bölüm ise muhakkak acem-aşîrân makamında kılınırdı⁴⁸. Öyle ki, namaza geç kalan, cemaate sonradan yetişen bir kişi; hemen namazı kıldırın imamın kıraatine kulak kesilir ve o, kıraatini hangi makamdan tilâvet ediyorsa, onun kaçınıcı dörtte olduğunu kestirebiliyordu. Şimdi bırakın normal vatandaşı, imamımız-müezzinimiz bile bu kültürden mahrum vaziyettedir.

Öyleyse, bu doğrultuda alınması gereken tedbirler bağlamında başvurulacak en köklü ve keşirme çözüm yolunun; bireysel ve toplu Kur'an, ezan vb. şeyleri dinlemeyi, sözü edilen yabancı kârî ve imam-müezzinlerin okuyuşlarından değil, yerli ağızların güzel

ye'deki müslüman gençler arasında fazlaca rağbet bulmasını anımsatmaktadır. Hâlbuki, zengin kültürel mirasımız değerlendirilip Türk Sanat Müziği birikiminden istifade edilerek; -en azından- selâtin ve merkezî camilerimizde görev alacak din görevlilerimiz bu doğrultuda bir eğitimden geçirilse ve bir de bu işi hakkıyla yapanların, çeşitli plâftformlarda bolca kaliteli okuyuş örnekleri sunabilecekleri programlar tertip edilse, ne kadar iyi ve faydalı olur.

⁴⁶ Eski Reîsü'l-kurrâ'lardan rahmetli Abdurrahman Gürses hocamız (1909-10.08.1999); "Kur'an Mekke'de indi, Mısır'da okundu, İstanbul'da yazıldı sözü-nü; Kur'an Mekke'de indi, Mısır'da okundu, İstanbul'da hem yazıldı, hem okundu şeklinde değiştirmek lâzım" derdi.

⁴⁷ Nuri Özcan, "Ezan/Mûsikî", D.İ.A., c. 12, TDV Yayınları, İstanbul 1995, s. 44.

⁴⁸ Nesimi Yazıcı, *Kâmil Miras Hayatı ve Eserleri*, DİB Yayınları, Ankara 2002, s. 119.

tilâvet örneklerinden yapmak ve bu konuda seçici ve seçkinci davranmak olduğunu düşünüyoruz. Zira her milletin hançere ve ağız yapısı birbirinden farklı olduğu için; bizim ağızımız da, kendi hafız ve kurrâ'mızın okuyuş tarzına daha yatkındır. Dolayısıyla kendi insanımızı taklit etmek, başkalarını taklit etmekten daha kolaydır. Kaldı ki, -denildiği gibi- bu alanda ülkemiz oldukça zengin bir malzemeye sahiptir. Eğer -kendi değerlerimizi çokça/sıkça dinlemek suretiyle- mevcut birikimi değerlendirirsek, hiç şüphe yok ki; kötü bir mukallit olmaktan kurtulur, iyi bir icracı olmaya intikal ederiz yahut kaliteli bir icracı olamazsak da, kötü bir mukallit olmaktan kendimizi kurtarabiliriz.

Ulusal ve kurumsal çapta yapılmasını istediğimiz önemli bir atılım ise; D.İ.B.'nin, teşkilât mensuplarına yönelik tertip ettiği "Kırâât-i Aşere, Takrîb ve Tayyibe Kursları"nın⁴⁹; yeni bir anlayış, yeni bir yaklaşım ve yeni bir plânlamayla bir nevî "Kur'an Konservatuvarı"na ya da genel anlamda -ülkemizde henüz bir emsâli/modeli bulunmayan- "Dinî Mûsikî Konservatuvarı"na dönüştürülmesidir. Yahut tersi bir yoldan gidilerek; bu tip kurslarda takip edilen normal programa ilâveten, konservatuvar benzeri uygulamalara; örneğin, belli düzeyde şan (ses/nefes) eğitimine yer verilmesi ve kursiyerlerin mûsikiyle eş-güdümlü/iç-içe olarak o derslerini yürütmelelerinin sağlanması, çok hayırlı bir hizmet olsa gerektir diye düşünüyoruz.

Öte yandan; çoğunluğu Suudi Arabistan olmak üzere, ülkemize diğer İslâm memleketlerinden sokulan -dış kaynaklı- Mushaf-ı Şerif'ler ile daha çok ticarî amaçlı olarak basıldığı/dağıtıldığı gibi bir duygu uyandıran veya öyle algılanan Kur'ân-ı Kerîm'lerin kullanımının yaygınlaştırılmaması yönünde titiz davranılmasının da, sağlıklı bir önlem olacağı kanısındayız. Çünkü sözü edilen Kur'an'ların yazılım şekilleri, bizim alışık olmadığımız bir hatta sahiptirler. Dolayısıyla onlara göz aşinalığı olmadığı içindir ki, onları okurken şaşırma oranı yüksek düzeyde seyretmektedir. Bu noktada, D.İ.B.'nin sıhhatini onaylamadığı, yani o kurumun güvenilirlik mührünü taşımayan Mushaf'lar halkımız tarafından tercih edilmemelidir.

⁴⁹ Bu tür kursların eğitim faaliyetleri hk. bilgi için bkz. Diyânet'in resmî internet sitesindeki Tanıtım→Hizmet ve Faaliyetler→Eğitim Hizmetleri→Özel Eğitim Programları→Aşere-Takrîb Tayyibe Kursları bölümü.

Ezan ve İkâmet'te esas olan cezimli hâldir⁵⁰. Ancak özellikle tekbirler arasında vasl edilecekse, "Ekber" lafzının kendi i'rabı muhafaza edilmelidir. Ülkemizde çok sık yapılan ve âdeta galat-ı meşhura dönüşen fetha harekemesi⁵¹ artık terk edilmelidir. Çünkü buradaki sakinlik, duruştan kaynaklanmaktadır ve sükûn-i arız hükmündedir. Bu itibarla buralarda geçiş yaparken, kelimenin aslında var olan damme/ötre'ye riayet edilmeli ve tekbirler; "Allahü Ekberu'l-lahü Ekber" diye telaffuz edilmelidir.

Namaz tekbirleri konusunda da şu noktayı belirtmekte fayda var: Toplu olarak kılınan namazlarda, cemaati şaşırtmamak için her bir tekbirin söyleniş biçimi farklıdır ki, burada, daha çok ses tonu rol oynamaktadır. Meselâ; iftitah tekbiri en gür sesle; ikinci secdelerden kıyama kalkışlar, bunun bir perde gerisinden ama yine yüksek sesle; rukû ve secdelere varış tekbirleri, biraz daha alt perdeden; tahiyatlara oturuş tekbirleri ise, en alçak/düşük sesle alınmalıdır. Bu hususta bir de, tekbirleri edâ şekli var ki, onu burada ifade etmek güç gözüküyor. Fakat imamlarımız bu tavrın ve tonalitenin nasıl olması gerektiğini öğrenip usûlünce uygularlarsa, cemaatlerini olası yanlışlardan korumuş olurlar.

Bir süreden beri yurdumuzda yürürlükte olan merkezî ezan uygulaması kapsamında, bu ezanları okuyacak müezzinler belirlerken, gelişigüzel ses güzelliğine bakılmamalıdır. Yukarıda söylenenlerin gözetilmesi bağlamında, bu iş için her gün birkaç müezzin

⁵⁰ İbrahim en-Nehâî'den rivayet edilen bir hadise göre; "Ezan cezmdir, Tekbîr cezmdir, Teslîm cezmdir ve Kur'an cezmdir." (Alâuddîn Ali b. Hüsâmüddîn el-Hindî, *Kenzü'l-Ummâl fî Süneni'l-Akvâl ve'l-Ef'âl*, c. VIII, Beyrut 1424/2004, s. 576, Hd.no: 23210). Ayrıca, yine aynı râvîden nakledilen bir başka haberde şöyle denilmektedir: "Onlar Tekbîr'i cezmi ediyorlardı." (bkz. *gös.yer*, Hd.no: 23211.)

⁵¹ Memleketimizde yaygın olarak sürdürülen ezan ve ikâmet tekbirlerinin birleştirilerek okunması esnasında fetha harekeme uygulamasının esin kaynağı Mehmed Zihni Efendi (1262/1845-1332/1914) olabilir ki, bu konuda o şöyle demektedir: "Ezan cezmdir ve ikâmet de cezmdir" (ve temâmü'l-hadîs: 've Tekbîr de cezmdir', yani namaza başlamak için olan). Hadîs-i Şerîfî hükmünce kelîmât-i ezan ve ikâmet meczûmdur ki, gerek tekbirler, gerek sâir cümleler birbirine vasl olunmak üzere sâkinü'l-âhir bırakılır. (Tekbirlerin vaslında râ'lar nakl-i hareke ile meftûh olur: *Allahü Ekberu'l-lahü Ekber*, nâs bundan gâfillerdir.)" (Mehmed Zihni, *Nî'met-i İslâm*, II. Kısım/Kitâbü's-Salât-h-/Ezan ve İkâmet Bâbı, Matbaa-i Âmire, İstanbul 1316, s. 52¹) Biz bu yaklaşıma katılmıyoruz. Çünkü hiçbir delile dayanmadan ve gerekçe göstermeden yapılan böyle bir tasarrufun, indî bir mütalaa olduğu kanaatini taşıyoruz.

Bir de ünlü bestekâr Buhûrî-zâde Mustafa İtrî Efendi (1640-1712)'nin segâh makamında bestelediği Kurban Bayramı Tekbirleri'nin icra formununun, -asırlarca halkımız tarafından terennüm edilegelmesinin etkisiyle- ezan ve ikâmât tekbirleri (Ekber'leri)nin vasıl hâlinde fetha ile okunmasında rolü olduğunu tahmin ediyoruz.

birden görevlendirilmelidir. Şöyle ki, bugün falanca, öbür gün filanca nöbetçidir tarzında bir ayarlama yapılırsa, o kişilerin, bütun vakit(lerin) ezanlarını aynı estetikte okuması kendilerinden beklemez. Doğrusu bunu, -istisnalar hariç- çoğu kimse de beceremez. O hâlde, yalnızca bir veya hiç olmazsa her bir-iki vakit için tek müezzin tayin edilmelidir. Buna göre; hangi müezzin, hangi vaktin ezanını ilgili makamda güzel okuyorsa, o, sadece onu okusun; diğer ezanları ise, aynı şekilde beceren başka müezzinler okusun. Böylece, aklına estiği gibi veya nasıl olursa olsun gibisinden bir ezan okuma kargaşasından daha kurtulmuş ve usûlüne uygun güzel ezan dinlemenin tadına/lezzetine yeniden kavuşmuş oluruz.

Vakit namazlarının farzlarından önce okunması köklü bir gelenek iken, (bid'at olduğu mülâhazasıyla) bir müddetten beri terk edilen 'İhlâs'ların, tekrar okunmaya başlanması çok güzel olur. Çünkü bu, hem bir Kur'an Mûsikîsi ziyafeti ve hem de -içerdiği mesajların cemaate hatırlatılması bakımından- iman tazelemeye davet manası taşıyordu. Ayrıca camiye biraz gecikmeli olarak gelen cemaate, sünneti kılmayı bitirme ve imamla birlikte farza başlama imkânı veriyordu. Bu avantajlarından mahrum kalmamak için, bu "bid'at-i hasene"nin tekrar devreye sokulmasının, hayırlı bir hizmet olacağı düşünülebilir.

Cuma hutbelerinden önce okunan ve sonuna *Salât ü Selâm* eklenecek ayet⁵²in, -benzer biçimde- müezzinler tarafından yeniden okunmaya başlanması da, iyi bir girişim olabilir. Mezkûr ayetin okunması ve sonunda *Salât ü Selâm* getirilmesi âdeti, belki hâlâ bazı cami/mescidlerde devam ediyordur; fakat ekseriyetinde kalktığını gözlemlediğimiz/bildiğimiz bu âdetin de -aynı gerekçelere ilâveten, bu vesileyle Resûlullah'a dua etmeye sevk ettiği için- yeniden uygulamaya konulması, yerinde bir davranış olur.

Cuma ve bayram namazlarında zamm-ı sure olarak okunan yerlerin, vaaz ve hutbelerin konularına ve oralarda gündeme getirilen, tercümesi ve izahı yapılan ayetlerden seçilmesi/oluşması, göz doldürür. Vaaz ve hutbe konularıyla örtüşen namaz kıraati, o vazifeyi deruhte eden zâta itibar ve saygınlık (prestij) kazandırabilir.

Bu arada, bir şeye daha değinme gereği duyuyoruz. O da hep aynı yerlerin zamm-ı sûre olarak sürekli tekrar edilme meselesidir. Bunu önlemek için basit bir çözüm yolu şudur: Yukarıda zikri geçen ve hafız olmayan meslek sahipleri ile bunların dışındaki normal vatandaşlar, örgün veya yaygın eğitimleri boyunca ezberledikleri ayet ve surelerin bir listesini çıkarsınlar. Sonra bunların fotokopile-

⁵² 33/Ahzâb Sûresi, 56.

rini çektirsinler. Daha sonra bu kopyaları, elimizde bulunan Kur'an'ların dizilimine göre bir sıraya koysunlar ve bunları dosyalasınlar. İşte bu dokümanlar,-tabiri caizse- onların Mushaf'ı ve -yine teşbihte hata olmazsa- tıpkı İslâm'ın erken döneminde Sahâbe-i Kirâm'ın bazılarında bulunan husûsî Mushaf'lar benzeri, bu dosyalar da günümüz müslümanının özel Mushaf'ı konumunda olacaktır. Peki bunlar ne işe yarayacak? "Herkes ezbere bildiği şeyin hafızıdır" esprisinden hareketle, meselâ; namaz kılmak ve/veya kıldırmak durumunda olan kimseler, Fatiha'nın peşinden devamlı okudukları ve -nerdeyse- sıradanlaştığı için kendilerinin bile haz almadığı pasajları artık zamm-ı sure olarak okumayacak; bunların yerine, hazırladıkları dosyada yer alan ezberlerini sırayla takip etmek suretiyle -sanki- onun hatmini yapmaya başlayacaklardır. Bundan böyle belli aralıklarla farklı ayet ve surelerin okunması sayesinde hem namazlarda bir ayrıcalık meydana gelecek, hem de o parçalar sağlam bir şekilde muhafaza imkânına kavuşacaktır. Hele de imamlık yapanlar bu yolu izlerlerse, bu, onlar için büyük bir kazanım olur; yanısıra o görevli, cemaatinin takdirini toplar. Ayrıca, böylesi bir Kur'an repertuarı oluşturan insanlar, ezberlerinde bulunan yerlerin fotokopilerini mealli Kur'an'lardan edinip, onları bu şekilde dosyalarına koyarlarsa, bu kendileri için daha iyi ve yararlı olur. Zira o zaman, bir yandan o dosyadaki metinleri kuvvetlendirmeye çalışırken, diğer yandan ilgili yerlerin çevirisini de okumuş olurlar. Kabul edilmelidir ki, lafız-mana birlikteliğinde sürdürülen bu türden Kur'an okumaları, sahibini çok geliştirir. Hafız olma bah-tiyarlığına eren kişiler de, -namaz içi ve dışında fark etmez- devamlı surette hatim takip etmeyi/indirmeyi, kendileri için asfî bir vazife edinmelidirler. Zira bu eşsiz nimeti zayi etmenin/yitirmenin vebali çok büyüktür. Çünkü Kur'an'ı ezberlemek, onu koruma ve kollama mes'ûliyetini de beraberinde getirmektedir⁵³.

Ana ve ara durakları yeniden tanzim etmek: Önceki kısımda değinilen vakıf çeşitlerini üçe indirmek, Kur'an hattını sadeleştirmek ve okuyucuyu rahatlatmak açısından isabetli bir girişim olur diye düşünüyoruz. Kaldı ki, onları koyan da nihayetinde bir insan idi. Bundan dolayı, böyle bir tasarrufun, Kur'an'ın aslına bir zarar vermeyeceği, tartışma götürmeyecek derecede açıktır. Öyleyse; Kur'an'da mevcut tüm ara durak işaretlerini tek bir harfle belirtmek adına, onların yerine; 'dur' anlamına gelen 'kır', ve 'durak' karşılığı olan 'vak(ı)F' kelimelerinden esinlenerek, bu iki sözcüğün bünye-

⁵³ Ezberlenmiş Kur'an'ı unutmaktan kaçınmaya dair iki hadis için bkz. Muhyiddin en-Nevevî, *Riyâzü's-Sâlihîn ve Tercemesi* (çev. Kıvamüddin Burslan - Hasan Hüsnü Erdem), c. II, DİB Yayınları, Ankara 1979, s. 344-345, Hd.no: 1006-1007.

sinde var olan 'kaF' harfini, bütün durak yerlerine koymayı öneriyoruz. Diğer bir deyişle; durmak ve dur ifadelerini simgelemek üzere Kur'an'daki her çeşit durağın yerine sadece bir harf koymak suretiyle, tüm durakları tek harfle sembolize etmenin ve bunu 'kaF (ق)'ta birleştirmenin, uygun bir karar olacağı kanaatindeyiz. Üç noktalı durakları da, olduğu gibi sabit kılmanın; dolayısıyla onları aynen yerinde bırakmanın doğru olacağı fikrini taşıyoruz. Ayet sonlarındaki ayınları ise, ciddî şekilde ele alıp, yeniden tayin etmeyi teklif ediyoruz. Dolayısıyla, mevzu değişikliklerinin başlangıç ve bitiş noktalarını vurgulamak için buralara -şimdiki hâlinde olduğu gibi- yine ayın harfi koymanın yerinde bir tespit olacağı inancındayız. Netice itibariyle ve özetle; yeni vakıf sistemi hakkında, büyük-küçük bütün secavendleri üç tane ile sınırlandırabileceğimizi ve bunları üç remz/işaretle gösterebileceğimizi söylemiş olduk.

Tecvîd öğretilirken konuların kendi aralarındaki ilişkiye dikkat ederek bunların sıralaması çok iyi tasarlanmalıdır. Örneğin; İdğam bahsi, İhfâ ve Izhar konularından sonra ele alınmalıdır Çünkü İdğam'ın tanımında İhfâ ve Izhar'a gönderme vardır Öyleyse önce onlar işlenmeli ve öğretilmelidir ki, sonra ona geçildiğinde bir anlama problemi yaşanmasın. Ayrıca, yine Tecvîd bahisleri içerisinde yer alan İsmam ve Revm konuları üzerinde gereğinden fazla durulmamalıdır. Zira bunların pratikte uygulama alanı pek yoktur. Ancak (duyma ve görme engeli bulunan) ilgili kişilere Kur'an, dolayısıyla Tecvîd dersi verilirken, bunlara icâp ettiği kadar ağırlık verilebilir.

'İhfâ-i şefevî' diye bir kavram vardır. Klâsik Tecvîd öğretiminde İdğâm-ı Misleyn bahsinde geçen ve doğrudan mîm-i sâkin'in üç hâlinden biri, dolaylı olarak da İklâb'ın bir başka ifâde tarzı olan bu deyimle benzetilerek bazı hocalardan 'Izhâr-ı şefevî' diye bir terim daha duymaktayız ki, bu çok yanlış ve tamamen uydurma ya da -en hafifinden- benzetmedir. Zira Izhâr'da dudak hareketi diye bir şey yok ki, onun dudaklısı olsun. Nitekim Izhar'da asl olan, bir harfin telaffuzu tam olarak bittikten sonra diğerine geçmektir. Oysaki İhfâ'da bir tutuş, bir bekleyiş ve o sırada bir de bir dudak hareketi bulunmaktadır. Bu deyimlere de böylece açıklık getirilmeli ve birbiriyle karıştırılmamalıdır.

Bilindiği üzere Kalkale harfleri beş taneden ibarettir: Kaf (ق), Tî (ط), Bâ (ب), Cim (ج) ve Dâl(د). Belki bunların şartlarına, pozisyonlarına tıpa tıp uymayabilir ama okunuşta, tatbikatta hemen hemen aynı yol izlendiği ve benzer sesler çıkarıldığı, aynı hareketler ve vurgular geçerli olduğu için bunlara bir de Hemze (ء), Tâ (ت) ve Kâf (ك) harfleri eklenmelidir. Dolayısıyla Kalkale harflerini 5'ten 7'ye çıkarmanın, akla daha yatkın olduğu kanaatini taşıyoruz.

Hüküm'r-Râ bahsinde Râ'nın ince ve kalın okunmasının genel kuralları belirtildikten sonra, -istisnâî bir kaide olarak zikredilen paragrafta- kalın harfler 7 olarak sayılmaktadır: Hâ (خ), Sâd (ص), Dâd (ض), Ğay(ı)n (غ), Tî (ط), Kaf (ق) ve Zî (ظ)'dır. Bunlara bir de Ha (ح) ve Ay(ı)n (ع) harfleri ilâve edilmelidir. Zaten bunların kalın mı, ince mi harfler olduğu geçmişte de tartışılmıştır. Telaffuz itibarıyla kalınları daha çok çağrıştırdığı/andırdığı için, bunların da o harflere dâhil edilmesinin daha uygun olacağı fikrine sahibiz.

Yine Râ'nın hükümleri arasında yer alan ve hiçbir sebep gösterilmeden kalın okunması gerektiğinin altı çizilen; "ircîî, limeni'r-tedâ, ini'r-tebtüm" gibi ifadeler; ya genel-geçer kaideye göre ince okunmalı veya hemze-i vasıldan sonra gelmesi ve o râ'ların sükûnlarının arizî olması gibi kural-dışı tutarsız bir gerekçe ileri sürülmemelidir. Bu iddiadan vaz geçilmeyecekse, o zaman yeni bir kural uydurmaya kalkışmak yerine; 'fonetik engel var'; yani bu telaffuz biçimi Arap lahnine/ağzına daha çok yakışıyor denilse, daha mantıklı ve tutarlı bir yol izlenmiş olur diye düşünüyoruz.

SONUÇ

Her anne-baba, -kolaycılığa kaçmadan- evlâdına Kur'an okumayı en iyi şekilde öğretme sorumluluğunu yerine getirmelidir. Ebeveynler bu yönde hiçbir fedakârlıktan kaçınmamalıdır.

Çocuklar Kur'an okumayı öğrenmeye olabildiğince erken yaşlarda başlatılmalıdır.

Hoca seçiminde çok titiz davranılmalı ve bu hususta fem-i muhsin sahibi (=güzel Kur'an okuma niteliğini hâiz) kimseler tercih edilmelidir.

Kur'an okumayı öğretme konusunda zaman faktörü önemsenmeli ve bu sürüncemede bırakılmamalıdır. Dolayısıyla bu işe, dağınık fazla vakit yerine yoğunlaştırılmış daha kısa süren bir vakit ayrılmalıdır. Belli bir program dâhilinde ve makul bir sürede bu iş halledilmelidir. Plânlama noktasında da velilerde bir takip fikri gelişmelidir.

Ayrıca -mecburî hâller dışında- hoca değiştirilmemelidir. Çünkü; "her yiğidin ayrı bir yoğurt yiyişi vardır" atasözü doğrultusunda bir yöntem değişikliği meydana geleceği ve ağız yapısı (tilâvet) farklılığından dolayı da öğretim (ta'lîm) tekniğinin değişeceği kaygısıyla, hoca değiştirme yoluna başvurma, bu işin erbâbı tarafında hoş karşılanmamaktadır.

Herhangi birine hafızlık çalışması yaptırmaya karar verilirken etraflıca düşünülmelidir. Böylesine hayırlı ama o oranda da zahmetli ve mesuliyeti ağır bir işe kalkışırken; o konuda iyi bir ön araştırma, hazırlık ve zamanlama hesabı yapılmalı, ilgili kişinin he-

ves ve arzusu ile zihni melekeleri hakkında fikir sahibi olunmalı hoca ve yer tayini hususunda çok seçici davranılmalıdır. Hafızlığa başlandıktan sonra da -zorunlu sebepler hariç- kesinlikle hoca ve Mushaf değişimine gidilmemelidir. Hafızlığın bitirilmesinin ardından ise, devamlı olarak hıfzı sağlama/tekrarları/hatimleri yapılmalıdır ki, bu noktada gözetilecek temel hedef; "hafız olmanın değil, hafız olmanın esas alınması"dır.

Bireysel ve ailece yapılacak Kur'an okuma işi belli aralıklarla/düzenli bir periyod içinde sürdürülmelidir. Bir anda çok yer okumak suretiyle kısa sürede hatim yapmak yerine, az ama öz/hakkını ve müstehakkını vererek Kur'an okuma yeğlenmelidir. Aynı şekilde hızlı okuma alışkanlığı terk edilmeli, yavaş ve açık-seçik okumaya özen gösterilmelidir.

Gecikmiş yaşına rağmen Kur'an okumayı öğrenme heves ve arzusu içinde bulunanlara gayet hoşgörülü ve toleranslı davranılmalıdır. Bunlar üzerinde -normal öğrenciler gibi- baskıcı olunmamalıdır.

Bazı amaçlarla topluluk önünde/karşısında ileri düzeyde Kur'an okuyacak kişiler, bunun öncesinde okuyacakları yerleri bol bol prova etmelidir. Bu çerçevede okuyucu, duracağı (vakıf), geçeceği (vasıl) ve kalkacağı (ibtidâ) noktaları çok iyi saptamalı ve nefesini ona göre ayarlamalıdır. Okuyacağı yerde en çok dikkat çekmek istediği pasajları, yani mesaj içeren ayetleri, -bir müzik parçasındaki meyanda olduğu gibi- tiz perdeden okuma egzersizleri yapmalıdır. Ama genellikle aşır okumalarında sıkça düşülen detone olma/tonlama ve prozodi/vurgulama hatalarından sakınmak/kurtulmak için, haddinden fazla (avazı çıktığı kadar) bağırma tercih edilmemelidir.

İlgili yeri icranın hemen öncesinde ise, 5 dakika kadar da nefes alıştırmaları yapılmalıdır. Bu çalışma kapsamında; bir çiçeği koklar gibi ve/veya bir ateşe üfler gibi nefes alıp-vererek soluklanmalı, çoğu kimsenin heyecan dediği ürkeklik ve korkaklık atılmalı/giderilmeli ve tam rahatlama sağlanmalıdır. Ayrıca, nefesi kontrollü ve ekonomik kullanma denemeleri yapılmalıdır. Bu bağlamda, en çok nefes tüketen 'hemze (ء)' ve gözlü 'he (ه)'leri telaffuzda daha temkinli davranmak unutmamalıdır.

Özetle; profesyonel Kur'an okuyucusu, acemiliği çağrıştıran tavırlar takınmaktan uzak durmalı; tamamen manayı gözeterek, nerelerde piyano/iniş ve forte/çıkış yapacağına varıncaya dek en ince ayrıntıları hesap etmeli ve ona göre uzmanca bir üslûp benimsemelidir.

Sonsöz: Yegâne temennimiz odur ki; gönüllere ferahlık veren Kur'an, en doğru biçimde öğretilsin ve en güzel şekilde okunsun.